

## Úvod

Jedním z významných cílů Evropské unie je vytváření na znalostech založené konkurenceschopné ekonomiky, která vychází z principů trvale udržitelného rozvoje a dbá na rozvoj nabídky pracovních příležitostí při zachování sociální soudržnosti. Stále aktuálnější se stává strategie tzv. flexicurity, která odráží snahu současného posílení pružnosti a zároveň i jistoty na trhu práce. Pro její plné uplatnění hraje spolu s právní ochranou, aktivní politikou zaměstnanosti a moderním systémem sociálního zabezpečení významnou roli též koncept celoživotního učení, který od poloviny 90. let vstupuje do popředí a stává se jedním z ústředních témat politik Evropské unie a jejích členských států. Celoživotní učení představuje zastřešující koncept zahrnující veškeré činnosti, uskutečněné v kterékoli životní fázi, jejichž cílem je rozšíření znalostí, osvojení dovedností či získání kompetencí a následný rozvoj osobního, občanského, sociálního či pracovního života. Procesy celoživotního vzdělávání se uskutečňují v bezpočtu záměrných a organizovaných, ale i nahodilých činnostech s různou délkou trvání, jejichž společným účelem je naplnění vzdělávacích cílů.

Za účelem průběžného srovnávání a vyhodnocování úspěšnosti strategií v oblasti celoživotního učení na úrovni jednotlivých členských států, byly statistickým úřadem Evropské Unie Eurostatem připraveny nástroje umožňující systematický monitoring v oblasti vzdělávání a celoživotního učení. Mimo šetření [Adult Education Survey](#) (pod českým názvem [Šetření o vzdělávání dospělých](#)) jsou údaje o celoživotním učení sbírány též v dalších Eurostatem koordinovaných šetřeních. Jedním z nich je [Continuing Vocational Training Survey](#) (CVTS), v České republice nazývané [Šetření o vzdělávání zaměstnaných osob](#). Toto šetření sleduje v pětileté periodicitě vzdělávání zaměstnanců vybraných ekonomických odvětví optikou ekonomických subjektů, resp. firem, u kterých sleduje politiku poskytování dalšího vzdělávání svým zaměstnancům. Vedle informace o tom, kolik firem v České republice zajišťuje zaměstnancům vzdělávání a kolik zaměstnanců se ho účastní, přináší šetření také údaje o plánování, organizaci a vyhodnocování vzdělávacích aktivit ekonomickými subjekty. Ze šetření dále vyplývá, jaká jsou nejčastější obsahová zaměření kurzů, kolik firmy do vzdělávání zaměstnanců investují nebo jaké shledávají překážky či omezení v poskytování vzdělávání zaměstnancům. [Poslední vlna šetření z roku 2016](#) (s referenčním obdobím roku 2015) se podrobněji věnovala také tématu spolupráce firem a škol, zejména v souvislosti s poskytováním praxí studentům a zaměstnáváním absolventů.

Dalším mezinárodně srovnatelným šetřením, které se dotýká tématu vzdělávání dospělých, je [EU Labour Force Survey](#) (EU-LFS), v ČR pod názvem [Výběrové šetření pracovních sil](#), prostřednictvím kterého je pravidelně sledována míra zapojení osob do formálního a neformálního vzdělávání. Šetření není primárně zaměřeno na oblast vzdělávání a toto téma sleduje pouze okrajově, jeho výhodou je však, oproti AES a CVTS, kratší periodičita jednoho roku.

Poslední již zmíněnou součástí harmonizovaných metodik sběru dat týkajících se celoživotního učení na úrovni Evropské unie je výběrové šetření AES, které je předmětem této publikace.

### O šetření AES

Šetření AES je realizováno v členských státech Evropské unie na základě [Nařízení Evropského parlamentu a Rady \(ES\) č. 452/2008 o vypracování a rozvoji statistik o vzdělávání a celoživotním učení](#). Toto nařízení ukládá členským státům povinnost poskytovat v pětileté periodicitě prostřednictvím výběrového šetření srovnatelné údaje o účasti a neúčasti dospělých na celoživotním učení s výčtem obecných témat zjišťování, vymezením konkrétní statistické jednotky (jednotlivci ve věku 25–64 let) a velikostí výběrového souboru.

První, pilotní vlnu AES, jež proběhla pod vedením Eurostatu ve členských státech EU, lze datovat do období let 2007 a 2008. Zkušenosti z tohoto pilotního šetření byly následně využity při zdokonalování měřicího nástroje, metodologie a přípravě prvního pravidelného šetření AES.

Prvního pravidelného šetření AES se při použití jednotné metodologie, která zaručuje srovnatelnost výstupů, zúčastnily v letech 2011–2012 všechny členské státy Evropské unie (k danému období), Norsko, Švýcarsko a Srbsko. Šetření, které probíhalo na základě [Nařízení Komise \(EU\) č. 823/2010 ze dne 17. září 2010](#), bylo spolufinancováno z prostředků Evropské unie. Výstupy z šetření na národní úrovni jsou dostupné zejména v publikaci ČSÚ [Vzdělávání dospělých: specifické výstupy z šetření AES 2011](#), příp. v publikaci [Vzdělávání dospělých v České republice v evropském kontextu](#), která nabízí evropské srovnání výsledků šetření, resp. zasazuje národní výstupy šetření do kontextu vzdělávacích systémů a politik jednotlivých evropských států.

Sběr dat pro aktuální vlnu šetření, které je věnována tato publikace, probíhal v členských státech Evropské unie, na Islandu, v Norsku, Švýcarsku, Srbsku a Turecku v letech 2016 a 2017 na základě [Nařízení Komise \(EU\) č. 1175/2018 ze dne 30. října 2014](#).

V České republice proběhl sběr dat prostřednictvím tazatelské sítě ČSÚ v druhém pololetí roku 2016 na výběrovém souboru 7 780 domácností, ve kterých byly finálně shromážděny údaje od 12 272 respondentů. Školení tazatelé ČSÚ získávali od respondentů data pomocí elektronického (CAPI, CATI) či papírového (PAPI) dotazníku, přičemž převažující metodou sběru dat byl osobní rozhovor s tazatelem zaznamenaný do elektronického dotazníku (CAPI). Účastníci šetření byli dotazováni na vzdělávání, které absolvovali v posledních 12 měsících předcházejících datu šetření. Mimo socio-demografických charakteristik respondentů bylo zjišťováno zejména jejich zapojení do aktivit formálního či neformálního vzdělávání, které tvořilo převažující část dotazování, doplnkově byly zjišťovány také informace o získávání znalostí a dovedností prostřednictvím informálního učení, zjišťovala se jazyková vybavenost respondentů či jejich zájem o četbu knih a novin. Celkový výčet zjišťovaných údajů je dostupný v dotazníku šetření, který je přílohou této publikace. Účast v šetření byla pro respondenty dobrovolná.

Věkové vymezení sledované populace bylo rámcovým nařízením stanoveno na 25–64 let, s navrhovaným rozšířením o věkové skupiny 18–24 let a 65–69 let. Z důvodu zachycení vzdělávacích aktivit osob s možným přístupem k trhu práce byl v ČR věkový soubor rozšířen o obě krajní věkové kategorie a výsledný datový soubor tedy obsahuje informace o osobách ve věku 18–69 let. Mezinárodně srovnatelná data jsou však k dispozici pouze za úžeji vymezenou věkovou kategorii 25–64 let. Podrobné informace o metodologii šetření, jako i odkaz na zprávu o kvalitě šetření České republiky lze najít na [webových stránkách Eurostatu](#).

Kromě výše uvedených publikací ČSÚ lze získat výstupy z šetření AES<sup>1</sup>, ale také CVTS či LFS ve statistické [databázi Eurostatu](#). Ta nabízí hlavní indikátory šetření v řadě socio-demografických a jiných členění, ale také v mezinárodním či časovém srovnání. Pro získání výstupů o dalším vzdělávání z šetření AES (a shodně také LFS) je nutné zvolit v [části databáze Education and Training](#) položku *Participation in education and training* a následně *Adult Learning*. Ve složce *Participation in education and training* jsou pod odkazem *Continuing vocational training in enterprises* dostupná také data z šetření CVTS.

Pro podrobnější analýzy je možné zažádat o anonymizované mikrodátové soubory šetření a to jak na národní úrovni (mikrodátový soubor s daty za ČR), tak na úrovni Evropské unie (souhrnný mikrodátový

---

<sup>1</sup> Další výstupy šetření jsou dostupné ve [Statistické ročence ČSÚ](#). Jazykovým (neformálním) vzděláváním a znalostí cizích jazyků v české populaci se zabývá [článek v časopisu ČSÚ Statistika a My](#).



soubor s daty šetření všech zúčastněných států, které souhlasily s jejich poskytnutím veřejnosti). Pro získání národního mikrodátového souboru je možné obrátit se na [informační služby ČSÚ](#). Informace o postupu pro získání mezinárodního mikrodátového souboru jsou uvedeny na [webových stránkách Eurostatu](#).

[Informační služby ČSÚ](#) také mohou na požádání poskytnout některé dílčí výstupy z šetření AES (či CVTS), které nejsou dostupné v dosud vydaných výstupech.

## O publikaci a publikovaných údajích

Tato publikace přináší základní výstupy z mezinárodního šetření o vzdělávání dospělých Adult Education Survey (AES) 2016, které zasazuje do národního kontextu celoživotního učení, resp. dalšího vzdělávání. Je složena ze dvou částí – textové a tabulkové.

**Textová část** publikace představuje shrnutí hlavních zjištění šetření týkajících se účasti (či neúčasti) dospělých obyvatel České republiky ve věku 18–69 let ve formálním a neformálním vzdělávání. V případě potřeby (zejména v kapitole týkající se formálního vzdělávání) doplňují údaje získané ze šetření AES administrativní zdroje dat (zejména data Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy – MŠMT) či veřejně dostupné mezinárodní výstupy šetření AES.

**Tabulková část** obsahuje sadu 42 tabulek, které představují hlavní indikátory šetření AES v řadě dostupných členění (zejména pohlaví, věkové kategorie, nejvyšší dosažené vzdělání, ekonomické postavení, postavení v zaměstnání, ekvivalizovaný příjem domácnosti či velikost místa bydliště). Kromě tabulek vztahujících se k formálnímu a neformálnímu vzdělávání, na které se šetření AES zaměřuje především, jsou v tabulkové části publikace dostupné i údaje vztahující se k dalším částem šetření, zejména motivaci k zapojení do vzdělávání, účasti v informálním učení, zájmu o četbu knih či novin či znalosti cizích jazyků v populaci.

Tabulková část obsahuje také 10 tabulek s hlavními indikátory šetření AES v mezinárodním srovnání. Publikovány jsou pouze údaje za země, jejichž data byla dostupná v [databázi Eurostatu](#) v době přípravy této publikace (prosinec 2017).

Data v tabulkách, resp. jednotlivé indikátory, jsou dostupné v dvojím členění, a to za širěji vymezenou věkovou kategorii 18 až 69 let a úžeji vymezenou věkovou kategorii 25 až 64 let. Dostupnost dat v obou věkových členěních – širším i užším – umožňuje jak zhodnocení údajů širšího záběru sledované populace (18 až 69 let) na národní úrovni, tak porovnání vybraných indikátorů v mezinárodním srovnání (25 až 64 let).

## Formální vzdělávání

Pojmem formální vzdělávání je označována forma studia, kterou si patrně většina osob s výrazem vzdělávání spojuje nejčastěji, tedy v nejobecnější rovině vzdělávání ve formálních vzdělávacích institucích – školách a univerzitách. Formální vzdělávání je upraveno právními předpisy a zahrnuje navazující stupně vzdělání (základní, střední a terciární), jejichž dosažení je potvrzeno příslušným osvědčením (vysvědčení, výuční list, maturitní vysvědčení, diplom apod.), které je uznáváno relevantními národními autoritami.

Formální vzdělávání bývá nejčastěji spojováno s tzv. počátečním vzděláváním, tj. takovým, které každý z nás absolvuje v prvních dekádách života, minimálně ve formě povinné školní docházky. Formální vzdělávání však hraje důležitou roli též v konceptu celoživotního učení prostřednictvím tzv. dalšího vzdělávání dospělých. Pojem další vzdělávání je pro potřeby této publikace chápán především jako snaha doplnit si vzdělání a/či dosáhnout vyššího/jiného stupně vzdělání po skončení počátečního vzdělávání. Další vzdělávání je od počátečního většinou odděleno vstupem na trh práce či přerušením obvykle kontinuální vzdělávací dráhy počátečního vzdělávání z jiného důvodu.

Míra zapojení dospělých osob (tj. pro potřeby této publikace osob starších 18, resp. 25 let) do formálního vzdělávání se odvíjí od celé řady navzájem provázaných faktorů, mezi které patří zejména kvalita institucionálního a legislativního prostředí pro formální vzdělávání, vzdělanostní struktura populace a aktuální kvalifikační požadavky na trhu práce. Roli hrají také politická podpora a investice do rozvoje sektoru vzdělávání včetně vzdělávání dospělých či dostupná nabídka vzdělávacích příležitostí umožňujících pracovní a osobnostní růst a rozvinutost takových forem vzdělávání, které umožní sladit studijní a pracovní (ev. rodinné) povinnosti.

V České republice se dospělým zájemcům o formální vzdělávání nabízí řada možností, jak se (znovu) zapojit do vzdělávacího procesu. Možnosti formálního vzdělávání poskytovaného školami, jsou legislativně upraveny příslušnými zákony, tj. školským zákonem a zákonem o vysokých školách. Školský zákon (č. 317/2008 Sb.) jako jednu ze zásad vzdělávání formuluje „*možnost každého vzdělávat se po dobu celého života při vědomí spoluodpovědnosti za své vzdělávání*“ (§ 2, odstavec 1, písmeno h). Účast dospělé populace ve formálním vzdělávání je v zásadní míře podmíněna možností sladit toto vzdělávání s ostatními, zejména pracovními či rodinnými povinnostmi. Jedincům, kteří se chtějí znovu zapojit do formálního vzdělávacího procesu, se tak mimo „klasických“ denních forem nabízí i další možnosti studia. Vzdělání dosažené v těchto ostatních formách je rovnocenné se vzděláním dosaženým v denní formě.

Před představením samotných výstupů z šetření AES nabízí následující části textu přehled možných forem formálního vzdělávání dospělých na úrovni středního a vysokoškolského vzdělávání, stejně jako vývoj počtu (starších) studentů jednotlivých stupňů a forem vzdělávání v posledních deseti letech dle administrativních dat zdrojů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT).

## Střední vzdělávání

Na úrovni středoškolského vzdělávání se dospělí – mimo běžného denního vzdělávání – mohou zapojit do studia prostřednictvím několika dalších forem, souhrnně nazývaných „ostatní formy vzdělávání“. Jedná se o večerní<sup>2</sup>, dálkové<sup>3</sup>, distanční<sup>4</sup> či kombinované<sup>5</sup> formy vzdělávání (podrobné vymezení uvádí školský zákon, § 25, odstavec 2), přičemž doba jejich trvání může být maximálně o jeden rok delší, než v denní formě (obdobné podmínky jsou nastaveny též u vyšších škol, viz školský zákon č. 317/2008 Sb.). V závislosti

<sup>2</sup> Večerní formou vzdělávání je výuka organizovaná pravidelně několikrát v týdnu v rozsahu 10 až 18 hodin týdně v průběhu školního roku zpravidla v odpoledních a večerních hodinách.

<sup>3</sup> Dálkovou formou vzdělávání je myšleno samostatné studium spojené s konzultacemi v rozsahu 200 až 220 konzultačních hodin ve školním roce.

<sup>4</sup> Distanční formou vzdělávání se rozumí samostatné studium uskutečňované převážně nebo zcela prostřednictvím informačních technologií, popřípadě spojené s individuálními konzultacemi.

<sup>5</sup> Kombinovanou formou vzdělávání je střídání denní a jiné formy vzdělávání stanovené školským zákonem.

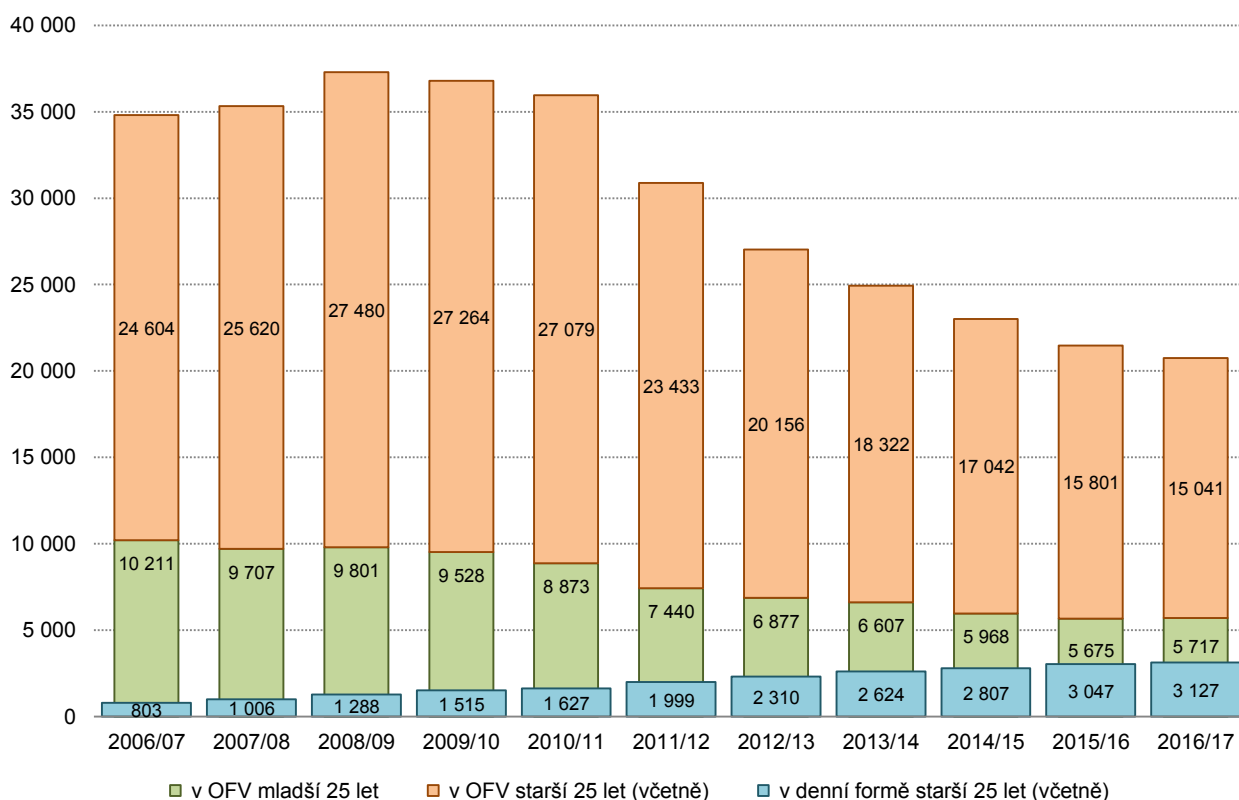


na předchozím vzdělávání uchazeče je též možné částečné uznání předchozího vzdělávání či absolvování zkráceného<sup>6</sup> či nástavbového studia<sup>7</sup>.

Z přibližně 425 tis. veškerých studentů středoškolského studia v roce 2016/17 jich pouze 18 tis., resp. 4,3 % byla starší 25 let. Tento podíl "starších" studentů na celkovém počtu studentů středoškolského vzdělávání v posledních deseti letech kolísá mezi 5,4 % a 4,3 %, avšak za sledované období posledních deseti let byl jejich počet ve školním roce 2016/17 nejnižší. Zatímco počet všech středoškoláků v důsledku demografického vývoje v posledních deseti letech vytrvale klesal, počet starších studentů postupně narůstal až do roku 2008/09, ve kterém dosáhl nejvyššího dosavadního počtu 28 768 žáků. V následujících dvou letech se držel přibližně na stejné úrovni, od roku 2011/12 však již každoročně zaznamenáváme značný úbytek středoškolských studentů starších 25 let až na současnou hodnotu 18 168 osob.

Menší část osob starších 25 let v rámci středoškolského vzdělávání studuje v běžném denním studiu (17 %). Počet takovýchto studentů i jejich podíl na celku středoškoláků oproti ostatním trendům v počtech středoškolsky se vzdělávajících dospělých v posledních letech absolutně i relativně stoupá. Ve školním roce 2016/17 jich bylo již téměř čtyřikrát více než před deseti lety a častěji se jedná o muže než ženy. Většina dospělých však v rámci středoškolského vzdělávání dává přednost výše zmíněným ostatním formám vzdělávání s jejich o něco nižšími časovými nároky na přítomnost ve vzdělávací instituci.

**Graf č. 1: Studenti středního vzdělávání dle věku a formy studia, 2006/07–2016/17**



Pozn.: OFV = ostatní formy vzdělávání

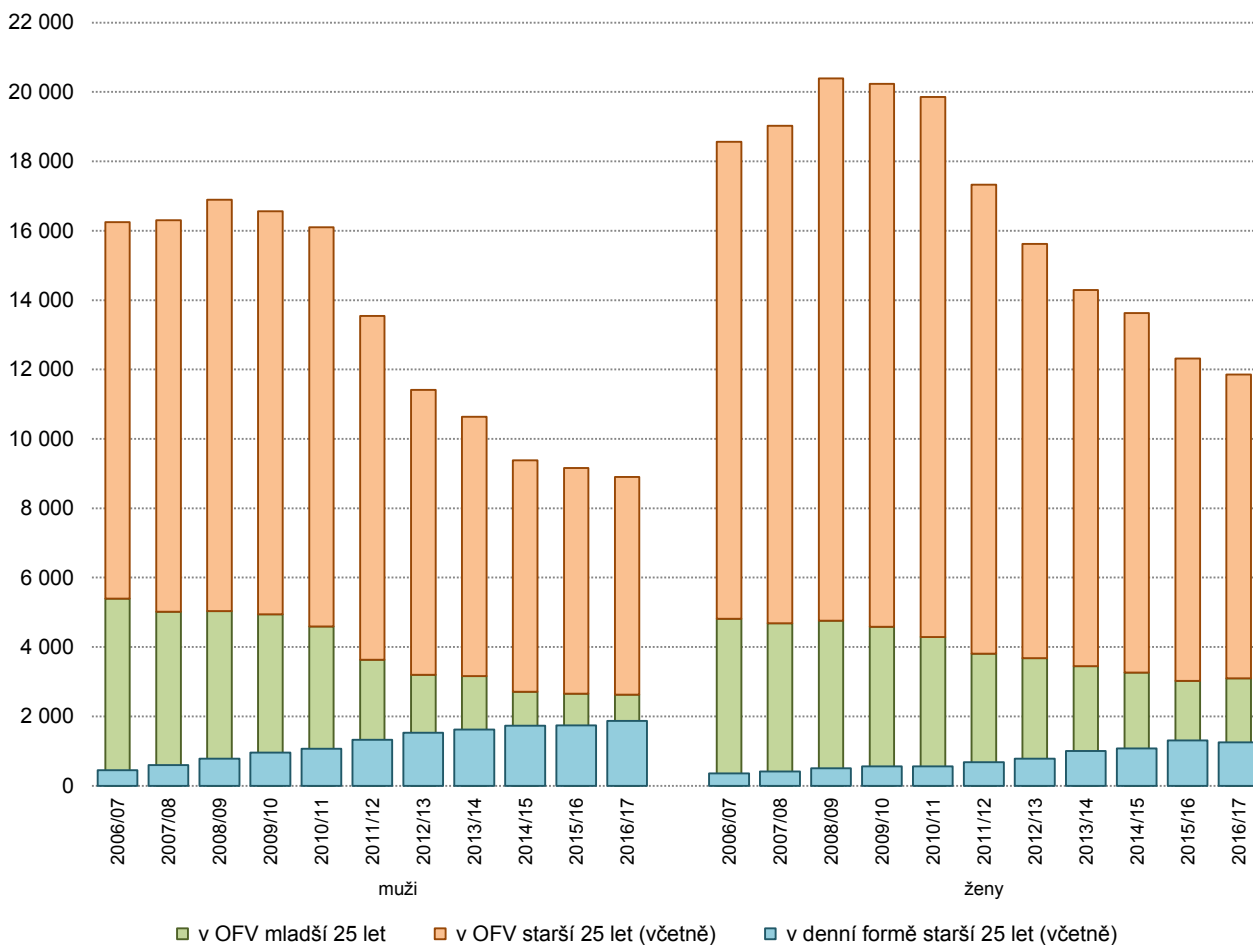
Zdroj: MŠMT

<sup>6</sup> Zkrácené studium pro získání středního vzdělání s maturitní zkouškou lze absolvovat za 1–2 roky a je určené uchazečům, kteří již úspěšně složili maturitní zkoušku, ovšem v jiném oboru vzdělávání. Zkrácené studium pro získání středního vzdělání s výučním listem trvá v denní formě 1–2 roky a je určeno pro uchazeče, kteří již získali maturitní vysvědčení či výuční list, ovšem v jiném oboru vzdělávání.

<sup>7</sup> Nástavbové studium je zakončené maturitní zkouškou a je určené pro uchazeče, kteří získali vzdělání s výučním listem v příbuzném oboru vzdělání. V denní formě trvá 2 roky.

Prostřednictvím ostatních forem vzdělávání, tj. večerního, dálkového, distančního či kombinovaného studia samozřejmě nemusí studovat pouze osoby starší 25 let – je určeno všem zájemcům, kterým z nejrůznějších důvodů nevyhovuje forma denního studia (hranice 25 let je zde sledována zejména v kontextu výběrového souboru šetření AES, jehož hlavním zájmem je sledování populace ve věku 25–64 let), přičemž studující v rámci ostatních forem vzdělávání je vhodné posuzovat také v rámci celku. Jak je zřejmé z [grafů č. 1 a č. 2](#), zájem o středoškolské studium prostřednictvím ostatních forem vzdělávání klesá jak mezi studenty do 25 let, tak mezi těmi staršími 25 let, přičemž tento pokles je, zejména mezi „mladšími“ studenty, v čase o něco rychlejší u mužů. O možné částečné kompenzaci úbytku studentů v ostatních formách vzdělávání nárůstem studentů v denní formě vzdělávání lze pouze spekulovat.

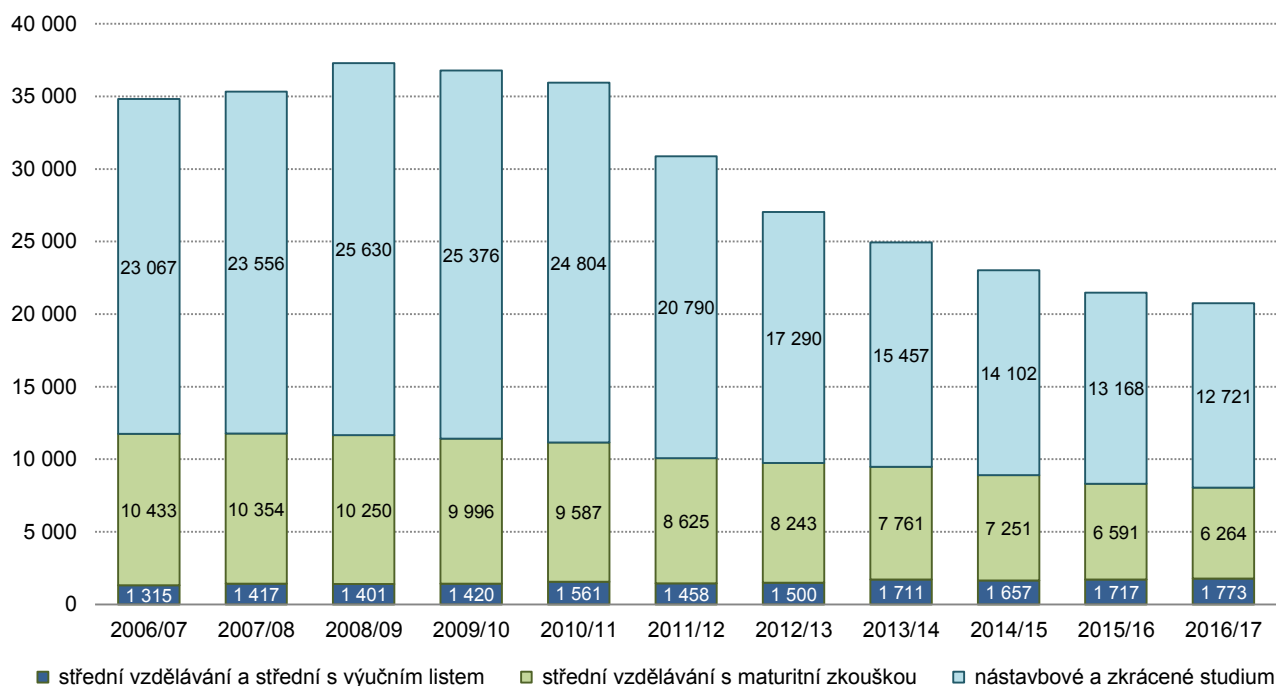
**Graf č. 2: Studenti středního vzdělávání dle věku, pohlaví a formy studia, 2006/07–2016/17**



Pozn.: OFV = ostatní formy vzdělávání

Zdroj: MŠMT

Zaměříme-li se u studentů ostatních forem vzdělávání (bez ohledu na věk) na druh jejich vzdělávání, je zřejmé, že se nejčastěji účastní nástavbového a zkráceného studia, následovaného studiem ukončeným maturitní zkouškou a, v o mnoho menší míře, také studiem ukončeným výučním listem. Pod pojmem nástavbové studium rozumíme studium zakončené maturitní zkouškou, které je však určené uchazečům, kteří již získali vzdělání s výučním listem (v délce 3 let denní formy studia) v příbuzném oboru vzdělání (podrobněji viz Školský zákon č. 561/2004 Sb., § 83). Prostřednictvím tzv. zkráceného studia lze získat střední vzdělání s maturitní zkouškou, příp. střední vzdělání s výučním listem, avšak je určeno pouze uchazečům, kteří již složili maturitní zkoušku, resp. získali maturitní vysvědčení či výuční list, v jiném oboru vzdělávání. Pro ty, kteří již maturitu mají, se tedy jedná o možnost získat „druhou maturitu“, příp. výuční list v jiném oboru vzdělávání. Ti, kteří jsou vyučeni, mohou prostřednictvím zkráceného studia získat další výuční list, tentokrát v jiném oboru.

**Graf č. 3: Studenti ostatních forem středního vzdělávání dle druhu studia, 2006/07–2016/17**

Zdroj: MŠMT

Jak je zřejmé z [grafu č. 3](#), zatímco počet studentů studujících v rámci ostatních forem vzdělávání je v případě středního vzdělávání s výučním listem či maturitní zkouškou v čase relativně stabilní, v posledních šesti letech se významně snižuje počet studentů nástavbového a zkráceného studia<sup>8</sup> (přičemž v této kategorii významně převažuje nástavbové studium, tj. počet vyučených, kteří prostřednictvím nástavbového studia usilují o získání středního vzdělání s maturitní zkouškou). V rámci nástavbového studia se úbytek v počtu studentů studujících ostatními formami vzdělávání týká zejména skupiny oborů „Podnikání v oborech, odvětví“, na které připadají více než tři čtvrtiny všech studentů nástavbového studia. Zatímco ve školním roce 2009/10 jich bylo 16 704, ve školním roce 2016/17 se jejich počet snížil o více než polovinu na 7 144 osob.

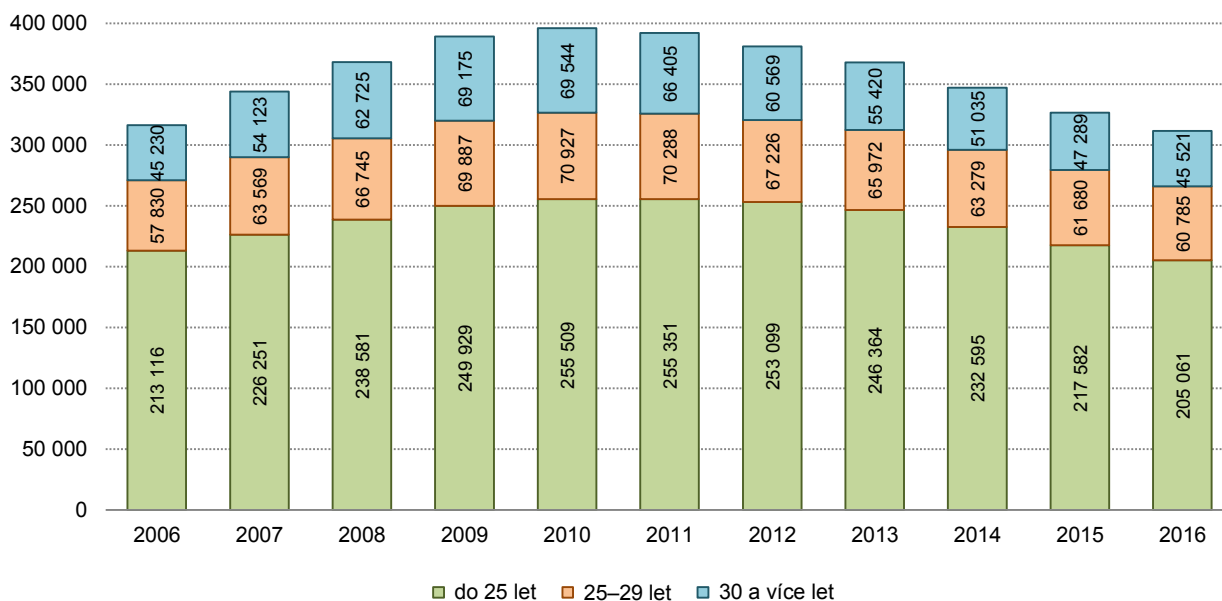
## Vysokoškolské vzdělávání

Podle vysokoškolského zákona č. 111/1998 Sb., § 44, mají dospělí na vysokých školách možnost studovat ve třech možných formách studia, a to v prezenčním studiu, distančním studiu nebo jejich kombinaci (kombinované studium)<sup>9</sup>. Pro prezenční studium se vžil dříve používaný název denní studium, jelikož výuka probíhá ve všední dny, a to nejčastěji v podobě přednášek, seminářů, cvičení, laboratorních praktik apod. Školský zákon č. 561/2004 Sb., na rozdíl od vysokoškolského, prezenční studium nezná, ale hovoří o tzv. denní formě vzdělávání, jako o jedné z pěti možných způsobů vzdělávání. Druhou formou vysokoškolského studia je distanční studium, které je uskutečňováno zcela nebo převážně prostřednictvím informačních technologií, popřípadě je doplněno individuálními konzultacemi (zákon č. 561/2004 Sb., § 25). Studenti se tak nemusí účastnit přednášek a cvičení jako studenti prezenčního studia. Poslední zmíněnou formou vysokoškolského vzdělávání představuje kombinované studium. Jedná se o střídání denní a jiné formy vzdělávání stanovené zákonem a vedle samostudia zahrnuje i přímý kontakt s vyučujícími.

<sup>8</sup> Nástavbové i zkrácené studium lze studovat i prostřednictvím denní formy vzdělávání – z 10 909 žáků studujících nástavbové či zkrácené studium denní formou jich je však pouze 5 % starších 25 let, u naprosté většiny tak lze předpokládat přímé navázání studia na ukončení předchozího stupně vzdělávání, obvykle středního vzdělávání s výučním listem.

<sup>9</sup> V těchto formách vysokoškolského studia lze studovat v bakalářských, (navazujících) magisterských a doktorských studijních programech (zákon č. 111/1998 Sb., § 2). Studium ve všech formách je ze zákona rovnocenné.

**Graf č. 4: Studenti veřejných a soukromých vysokých škol dle věkových kategorií, 2006–2016**



Zdroj: MŠMT

**Graf č. 5: Studenti veřejných a soukromých vysokých škol dle studijního programu a věkových kategorií (v tis.), 2006–2016**



Zdroj: MŠMT



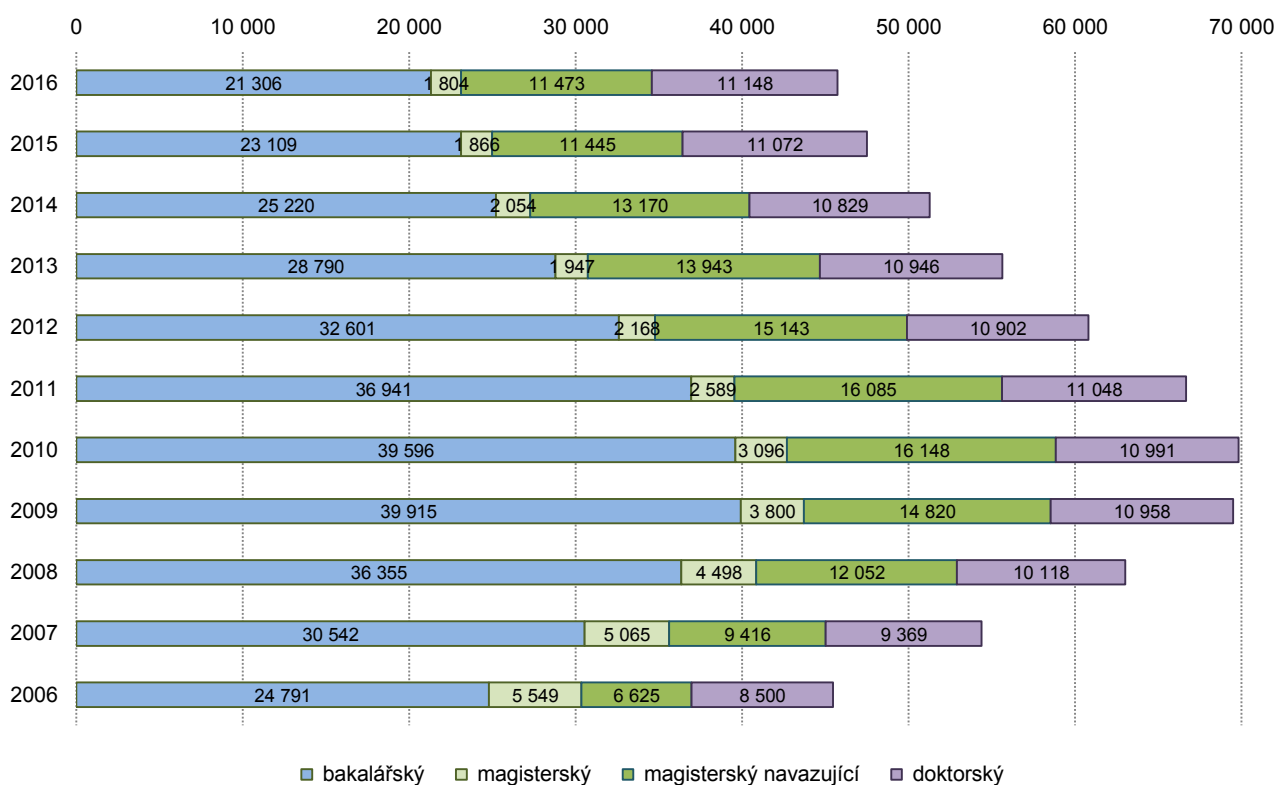


Zájemci o vysokoškolské studium měli v roce 2016 možnost vybrat si ze studia na celkem 26 vysokých školách, na kterých studovalo více než 315 tisíc studentů. Z celkového počtu studentů byly dvě třetiny mladší 25 let, jedna pětina ve věku 25–29 let, zbylých 15 % studentů bylo ve věku 30 a více let. Od roku 2010, kdy počet vysokoškolských studentů kulminoval a dosahoval hodnoty téměř 400 tisíc studujících, však v posledních letech zaznamenáváme značný pokles počtu studentů. Zatímco vysokoškolských studentů do 25 let je dnes o 20 %, resp. 14 % pro věkovou skupinu 25–29 let, méně, studentů starších 30 let za stejnou dobu ubylo o 35 %. Jejich počet se snížil z téměř 70 tis. v roce 2010 na 45,5 tis.<sup>10</sup> v roce 2016.

V roce 2016 studovalo na vysokých školách v ČR 45 521 osob starších 30 let. Nejvíce (47 %) navštěvovalo bakalářské studijní programy, 29 % magisterské studijní programy, zbylých 24 % se poté vzdělávalo v rámci doktorského studia.

Z časového srovnání je patrné, že výše zmíněný odliv studentů starších 30 let z vysokoškolských studií byl zapříčiněn především významným úbytkem studentů bakalářských, resp. magisterských studijních programů. Zatímco studentů magisterských programů starších 30 let ubylo od roku 2010 o 31 %, stejně starých studentů bakalářského studia je nyní méně téměř o polovinu (46 %). V čase relativně stabilní zůstává pouze počet studentů doktorského studia.

**Graf č. 6: Studenti veřejných a soukromých vysokých škol ve věku 30 a více let dle studijního programu, 2006–2016**



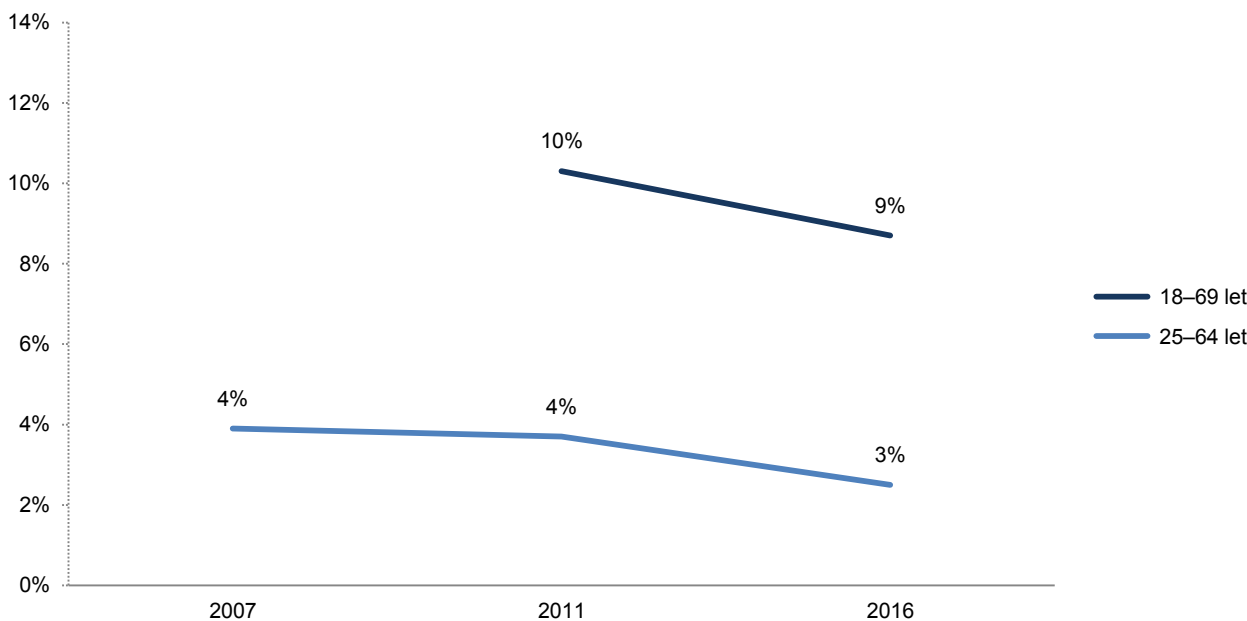
Zdroj: MŠMT

<sup>10</sup> údaj pouze za veřejné a soukromé vysoké školy

## Formální vzdělávání v AES

V rámci zjišťování účasti dospělých ve formálním vzdělávání ve výběrovém šetření AES byla respondentům položena otázka, zda se v posledních 12 měsících<sup>11</sup> účastnili nějakého formálního vzdělávání, tj. vzdělávání v rámci klasické školské soustavy na základních, středních, vyšších odborných a vysokých školách (univerzitách). Výstupy ukazují, že osob, které se do formálního vzdělávání zapojují i v pozdějším věku, není v České republice mnoho. V roce 2016 se formálního vzdělávání účastnilo pouze přibližně 9 % osob ve věku 18–69 let a 3 % osob ve věkové skupině 25–64 let. Jak ukazuje [graf č. 7](#), který potvrzuje výše uvedené údaje z administrativních zdrojů, studentů formálního vzdělávání, jak v „mladším“, tak „starším“ věku, ubývá.

**Graf č. 7: Účast dospělých ve formálním vzdělávání dle věkových kategorií, 2007–2016**



Zdroj: AES 2007, 2011, 2016, ČSÚ

V širěji definované věkové skupině 18–69 let, která zahrnuje i část studentů počátečního středního vzdělávání a celkovou množinu studentů terciárního vzdělávání, se 39 % studentů účastnilo sekundárního vzdělávání<sup>12</sup> a 60 % terciárního (vyššího odborného a vysokoškolského) vzdělávání<sup>13</sup>. Pokud věkové rozpětí omezíme na osoby ve věku 25–64 let, podíl studentů terciárního vzdělávání logicky vzroste – v této věkové skupině se 10 % studujících vzdělává v rámci sekundárního vzdělávání, 90 % v rámci programů terciárního vzdělávání.

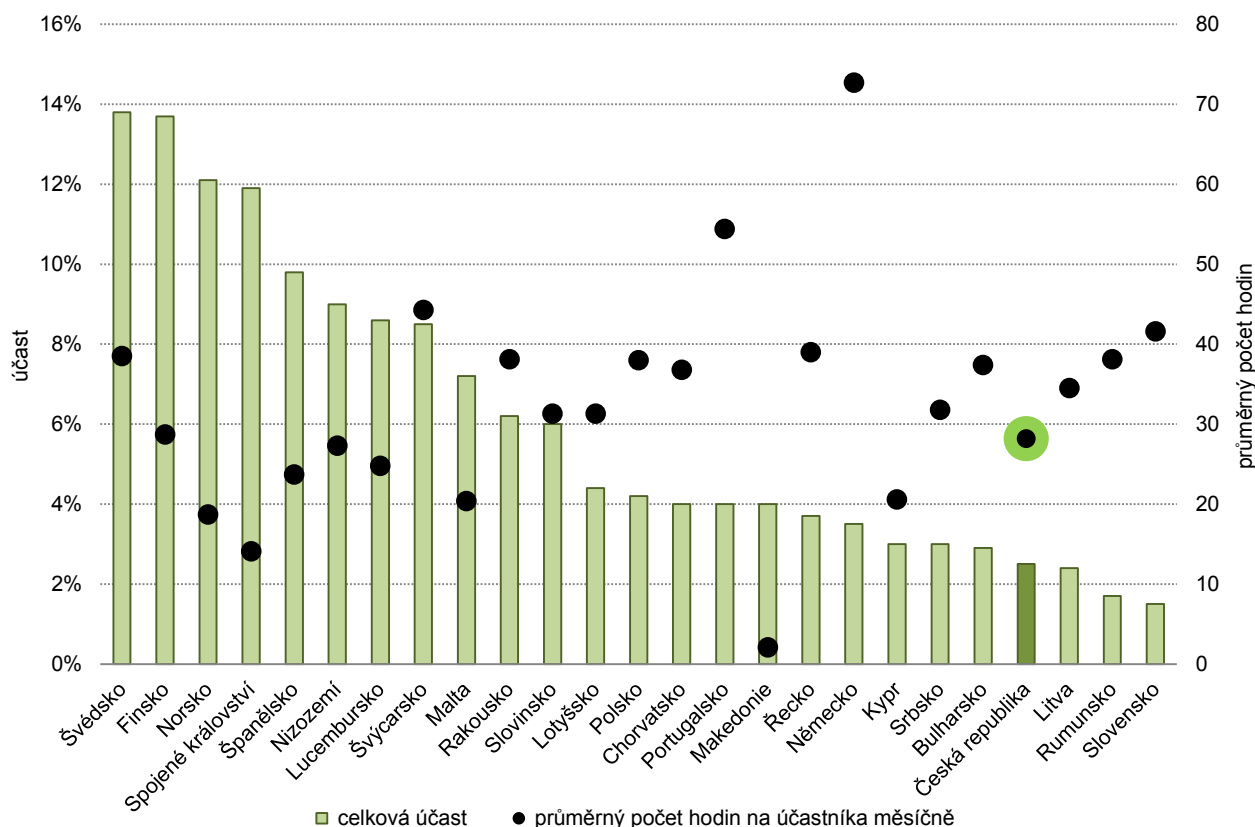
Kvalita institucionálního a legislativního prostředí pro formální vzdělávání, vzdělanostní struktura populace, nabídka a úroveň vzdělávacích příležitostí a aktuální kvalifikační požadavky na trhu práce. To jsou hlavní faktory, které mají vliv na míru zapojení dospělých osob do počátečního i dalšího formálního vzdělávání. Různá konfigurace těchto faktorů v každé zemi vede k odlišné míře zapojení dospělých do formálního vzdělávání. Ta u dospělých ve věku 25–64 let napříč státy EU výrazně variuje od 14% míry zapojení do vzdělávání ve Švédsku po necelá 2 % na Slovensku v roce 2016.

<sup>11</sup> V rámci dotazování nebylo důležité, zda studium probíhalo v průběhu celých 12 měsíců, směrdatná byla pouze samotná účast. Respondent již mohl mít v době dotazování studium ukončené nebo ho naopak studovat teprve krátce.

<sup>12</sup> Zahrnuje 3. a 4. stupeň [klasifikace ISCED 2011](#), střední vzdělávání s výučním listem, střední vzdělávání s maturitou, nástavbové a pomaturitní studium, studium pro absolventy středních škol s výučním listem.

<sup>13</sup> Zahrnuje 5. až 8. stupeň [klasifikace ISCED 2011](#), vyšší odborné školy a odpovídající ročníky konzervatoří, vysokoškolské bakalářské studium, magisterské studium, doktorské studium.



**Graf č. 8: Účast a průměrný počet hodin formálního vzdělávání měsíčně (25–64 let) – mezinárodní srovnání**

Zdroj: AES 2016, Eurostat

Do formálního vzdělávání je napříč zeměmi zahrnuto široké spektrum odlišně koncipovaných programů (modulární vs. dlouhodobé, distanční vs. prezenční vs. kombinované, primární vs. další), což limituje vypovídací hodnotu obecného srovnávání bez podrobné znalosti kontextu výše uvedených faktorů institucionálního a legislativního prostředí (a potřeb) jednotlivých států. Konkrétní podoba a varieta programů formálního vzdělávání a jejich různorodost v jednotlivých státech se odráží také v indikátoru průměrný počet hodin strávených studiem, resp. výukou, za měsíc. Zatímco v Německu se účastníci formálního vzdělávání jen necelá 4 % populace ve věku 25–64 let a tito studenti věnují vzdělávání v průměru 73 hodin měsíčně, ve Velké Británii, kde se do formálního vzdělávání zapojuje více než každý desátý, je to 12 hodin. Zde je možné poukázat na důležitost výše zmíněné kontextuální analýzy při interpretaci mezinárodních rozdílů – roli ve vysokém zapojení do formálního vzdělávání při nižší časové investici ve Velké Británii patrně hraje bohatě strukturovaný kvalifikační rámec, kde jsou i programy rozvíjející základní dovednosti v oblasti čtenářské a matematické gramotnosti řazeny pod formální vzdělávání. Dalším významným faktorem je kromě rozšířené institucionální podpory také modulární struktura vzdělávacích programů, která dobře umožňuje sladit studijní a pracovní (či rodinné) potřeby a doplnit si právě (jen) ty znalosti, které jedinec považuje aktuálně za potřebné.

Účast dospělých Čechů ve formálním vzdělávání je v kontextu zemí Evropské unie jasně podprůměrná, počet hodin strávený vzděláváním měsíčně spíše průměrný. Lze tak odvodit, že přestože dospělí mají řadu příležitostí, jak se do formálního vzdělávání, které je ve veřejných vzdělávacích institucích poskytováno za řady okolností zdarma, zapojit, do formálního vzdělávacího systému vstupují v dospělém věku ve srovnání s Evropou spíše ojediněle. Přestože na úrovni sekundárního či terciárního studia nabízejí školy vzdělávací programy, které do jisté míry umožňují sladit pracovní povinnosti s výukou ve večerních, distančních či kombinovaných formách, nejsou tyto programy koncipovány modulárně, ale po jednotlivých

ročnících. To vyžaduje vyšší dlouhodobější časové investice a neumožňuje pružné sestavování vzdělávacího obsahu a jeho přizpůsobení individuálním potřebám. Rovněž uznávání výsledků předchozího učení není systémově upraveno tak, aby umožnilo co nejkratší průchod dospělého studenta vzdělávacím programem. Roli v nízké účasti dospělých Čechů ve formálním vzdělávání v rámci mezinárodního srovnání může hrát také vzdělanostní struktura populace, ve které vysoký podíl obyvatelstva dosahuje nejméně středoškolského vzdělání již v rámci počátečního vzdělávání.

### Zapojení dospělých do formálního vzdělávání

Při podrobnější analýze studentů formálního vzdělávání v ČR je nutné zohlednit limity šetření AES dané jeho účelem, kterým je zaměření především na starší, resp. dospělé studenty formálního vzdělávání. Vzhledem ke svému mezinárodnímu charakteru šetření AES přímo nepracuje s konceptem studentů *dalšího* vzdělávání, kteří by byli definováni např. prostřednictvím formy studia (např. denní vs. distanční), souběhem studia s výdělečnou činností či opětovným návratem do vzdělávacího systému po prvotním ukončení vzdělanostní dráhy. Aby bylo možné získané výstupy využít v podrobnějším členění, než jen v obecném popisu studentů starších 18, resp. 25 let (tj. obecné skupiny, která většinou zahrnuje studenty počátečního středoškolského, resp. vysokoškolského vzdělávání), je nutné studenty rozčlenit do analytických kategorií.

Vzhledem k neexistenci vstupního mezinárodního konceptu dalšího vzdělávání lze studenty dalšího vzdělávání definovat pouze arbitrárně, např. prostřednictvím jejich opětovného vstupu do vzdělávacího systému po určité odmlce ve vzdělanostní dráze či určením hraničních věků, které překračují „standardní“ dobu studia jednotlivých vzdělávacích programů v rámci počátečního vzdělávání. Druhý jmenovaný způsob je použit i v následujícím textu, přičemž kromě toho je v souladu s mezinárodním pohledem zachován i pohled dělící studenty formálního vzdělávání dle věku a věkových kategorií 18–24 let a 25–69 let. Jsou tak použity dvě odlišné, avšak částečně se překrývající úrovně členění, přičemž při tvorbě závěrů z údajů uváděných o účastnících dalšího (formálního) vzdělávání je vždy nutné brát na vědomí kritéria definující účastníky dalšího (a tím i počátečního) vzdělávání, která jsou uvedena v informačním boxu (např. studenti doktorského studia jsou zde vždy řazeni pouze do kategorie studentů dalšího vzdělávání).

#### Účastníci dalšího (formálního) vzdělávání

Pro jednotlivé stupně studia byli účastníci dalšího (formálního) vzdělávání definováni jako osoby:

- starší 23 let, studující programy
  - středního vzdělávání s výučním listem či nižšího středního vzdělávání bez maturity
  - středního vzdělávání s maturitou, nástavby či konzervatoře s maturitou
  - pomaturitního studia
- starší 26 let, studující programy
  - vyššího odborného vzdělávání či konzervatoře s absolutoriem
  - vysokoškolského bakalářského studia
- starší 28 let, studující programy
  - vysokoškolského magisterského studia
- studující doktorské studijní programy (bez ohledu na věk)

Účastníci počátečního (formálního) vzdělávání pak byli definováni jako účastníci formálního vzdělávání starší 18 let, nesplňující výše uvedená kritéria pro studenty jednotlivých programů dalšího vzdělávání.

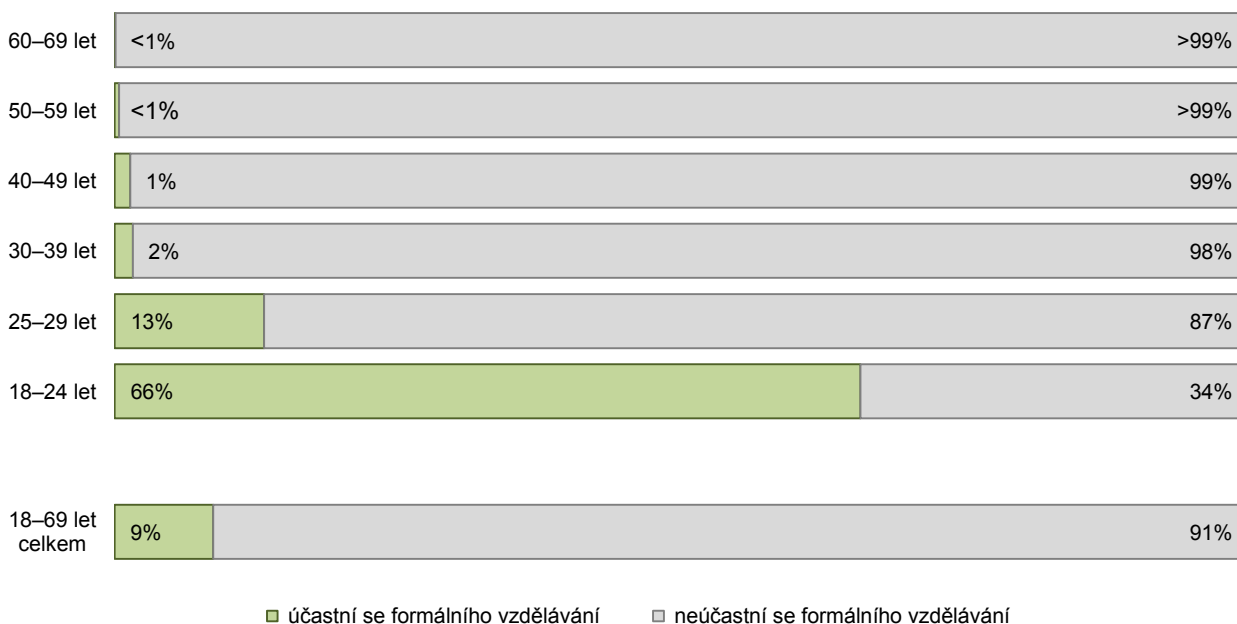
Na tomto místě je nutné opětovně upozornit, že velmi nízké zapojení dospělých osob do formálního vzdělávání v České republice a jím způsobený nízký počet vzdělávajících se osob ve výběrovém souboru šetření bohužel významně omezuje možnosti podrobnější analýzy, prostřednictvím které by bylo možné účastníky dalšího (formálního) vzdělávání charakterizovat detailněji.



## Charakteristika účastníků formálního vzdělávání

Jak je patrné z [grafu č. 9](#), formální vzdělávání je v České republice stále záležitostí především mladších osob a se stoupajícím věkem zapojení do tohoto typu vzdělávání prudce klesá. Zatímco v nejmladší sledované věkové kategorii 18–24 let se nějaké formě formálního studia věnují dvě třetiny osob (66 %), ve věkové kategorii 25–29 let je to již jen 13 %, přičemž i zde lze předpokládat, že se ve většině případů jedná o studenty vyšších stupňů vysokoškolského studia, dokončující své počáteční vzdělávání. Ve věku nad třicet let je účast ve formálním vzdělávání již velmi nízká (a mezi lety 2011 a 2016 poklesla z přibližně 4 % na 1–2%), mezi osobami staršími 50 let je zapojení do formálního vzdělávání pouze ojedinělé<sup>14</sup>.

**Graf č. 9: Účast ve formálním vzdělávání dle věkových kategorií**

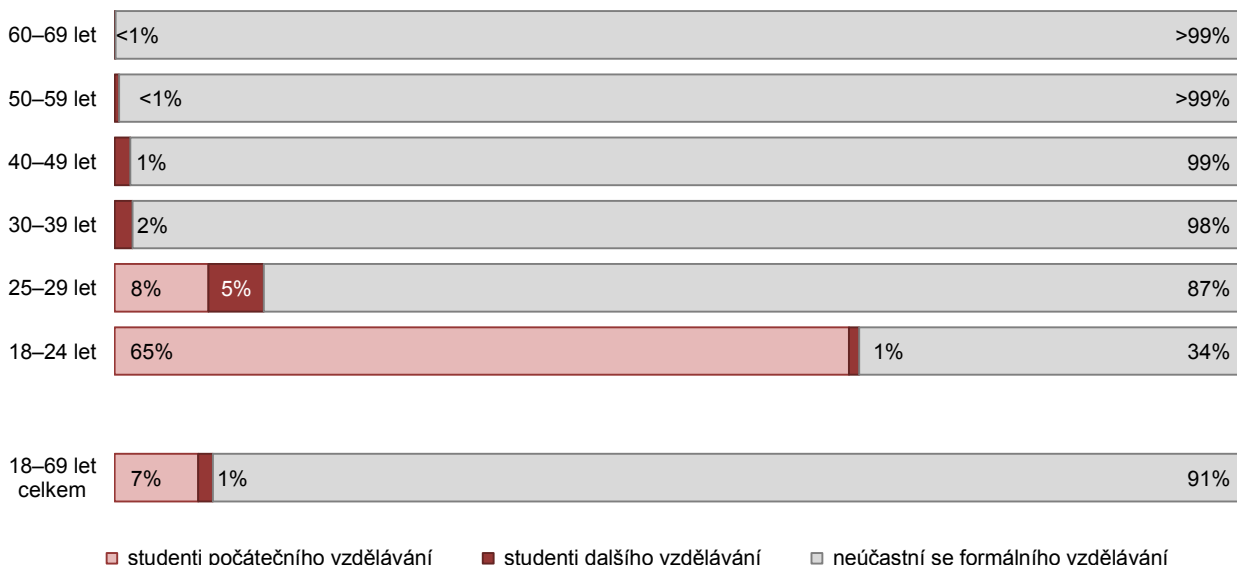


Zdroj: AES 2016, ČSÚ

Zaměříme-li se pouze na účastníky formálního vzdělávání (dle výše uvedené definice v informačním boxu), je možné konstatovat, že tito studenti se koncentrují zejména do věkové kategorie 25–29 let. Z celkového počtu přibližně 90 tis. studentů dalšího (formálního) vzdělávání v ČR jich je téměř polovina mladší 30 let. Zastoupení dle pohlaví je poměrně vyrovnané, s mírnou převahou žen – studentek (55 %).

<sup>14</sup> Vzdělávání v rámci univerzit třetího věku je v rámci šetření AES řazeno do kategorie neformálního vzdělávání.

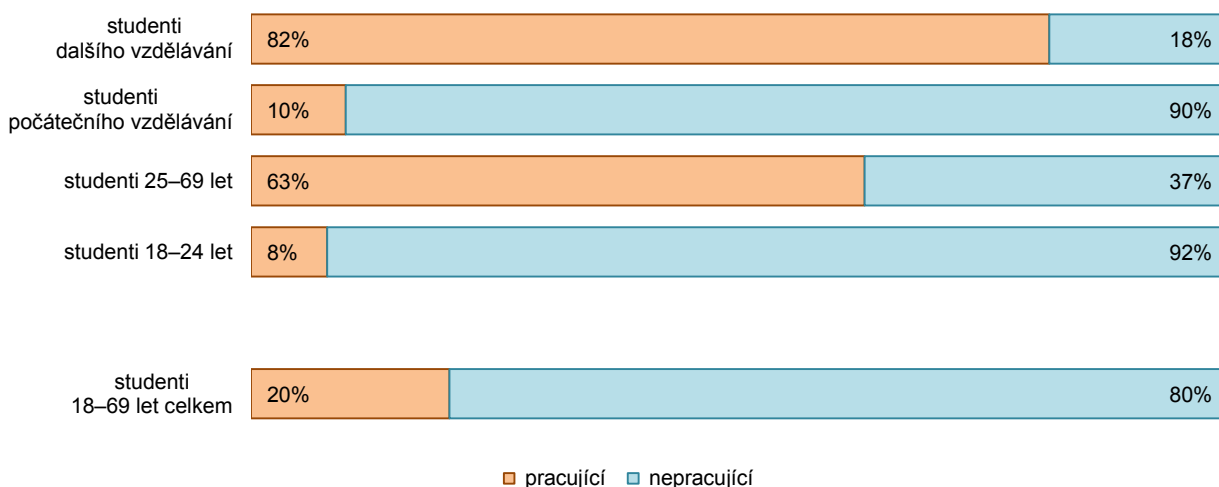
**Graf č. 10: Účast ve formálním vzdělávání dle věku a typu vzdělávání**



Zdroj: AES 2016, ČSÚ

Rozdíl mezi mladšími a staršími studenty, ale také mezi účastníky počátečního a dalšího formálního vzdělávání je zřejmý také z pohledu jejich zapojení do pracovních aktivit. Zatímco mezi mladšími studenty, resp. studenty počátečního vzdělávání je obvyklé, že se věnují pouze či především studiu a pracuje jich pouze kolem 10 %, u studentů starších 25 let již téměř ze dvou třetin (63 %) převažují pracující. Mezi účastníky dalšího (formálního) vzdělávání je již pak zcela běžné (a ve většině případů patrně i nutné) studovat souběžně se zaměstnáním na plný úvazek (pouze 10 % pracujících studentů dalšího vzdělávání pracuje na částečný úvazek). Těch, kteří v době studia nepracovali, je mezi účastníky dalšího (formálního) vzdělávání pouze přibližně 18 %. Z hlediska obvyklého ekonomického postavení, při kterém se respondent sám řadí do jedné z kategorií na základě obvyklého ekonomického statusu, převažují mezi nepracujícími studenty dalšího vzdělávání osoby v domácnosti či na rodičovské dovolené a studenti do věku 29 let.

**Graf č. 11: Účastníci formálního vzdělávání dle pracovního statusu, věkových kategorií a typu vzdělávání**



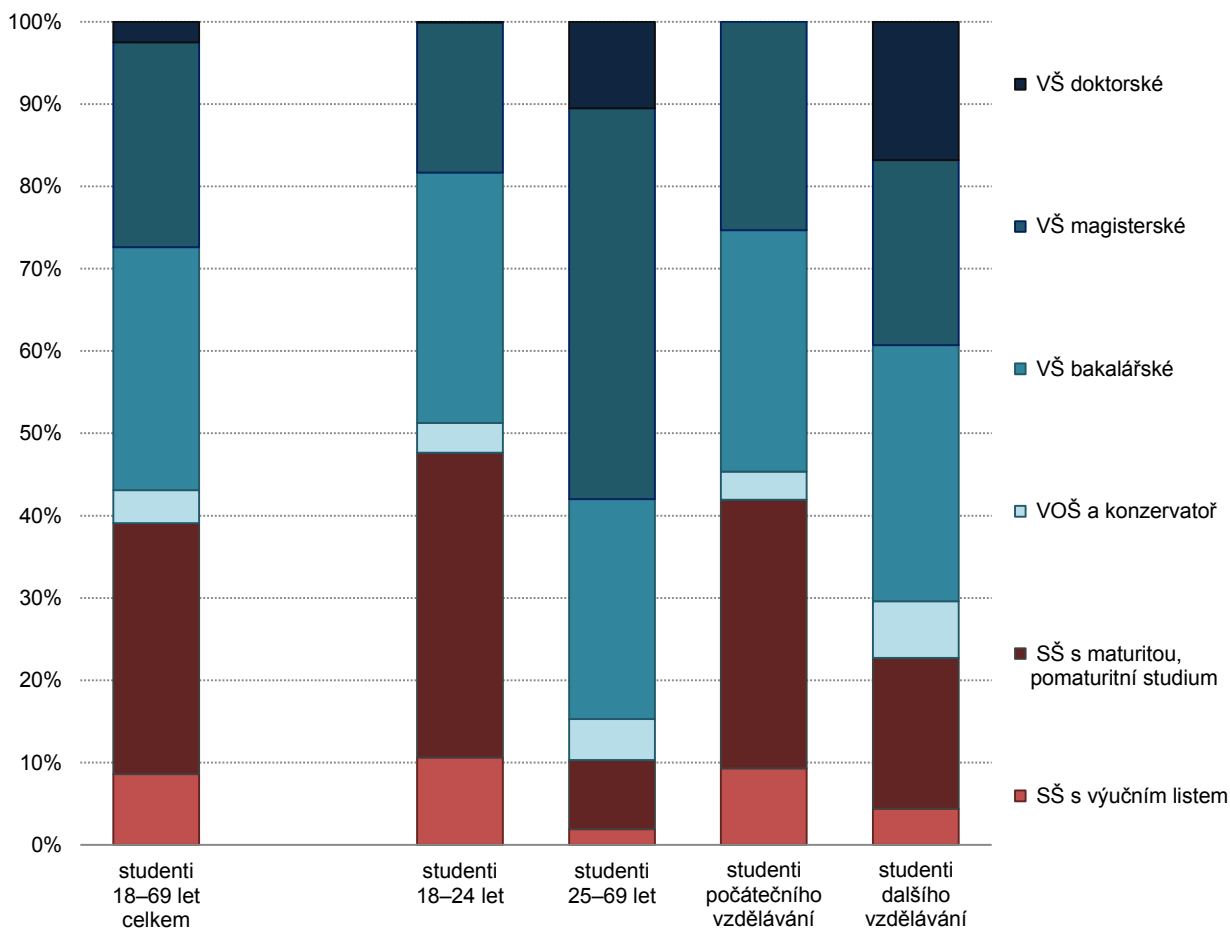
Zdroj: AES 2016, ČSÚ



## Podoba formálního vzdělávání a organizace studia

Co se týče stupňů studia, 23 % účastníků dalšího formálního vzdělávání navštěvuje střední stupeň vzdělávání, ve kterém převažuje účast ve středoškolském studiu zakončeném maturitní zkouškou. 77 % účastníků dalšího formálního vzdělávání se vzdělává v rámci některého z vysokoškolských studijních programů s mírnou převahou studentů bakalářského studia.

**Graf č. 12: Účastníci formálního vzdělávání dle stupně studia, věkových kategorií a typu vzdělávání**



Zdroj: AES 2016, ČSÚ

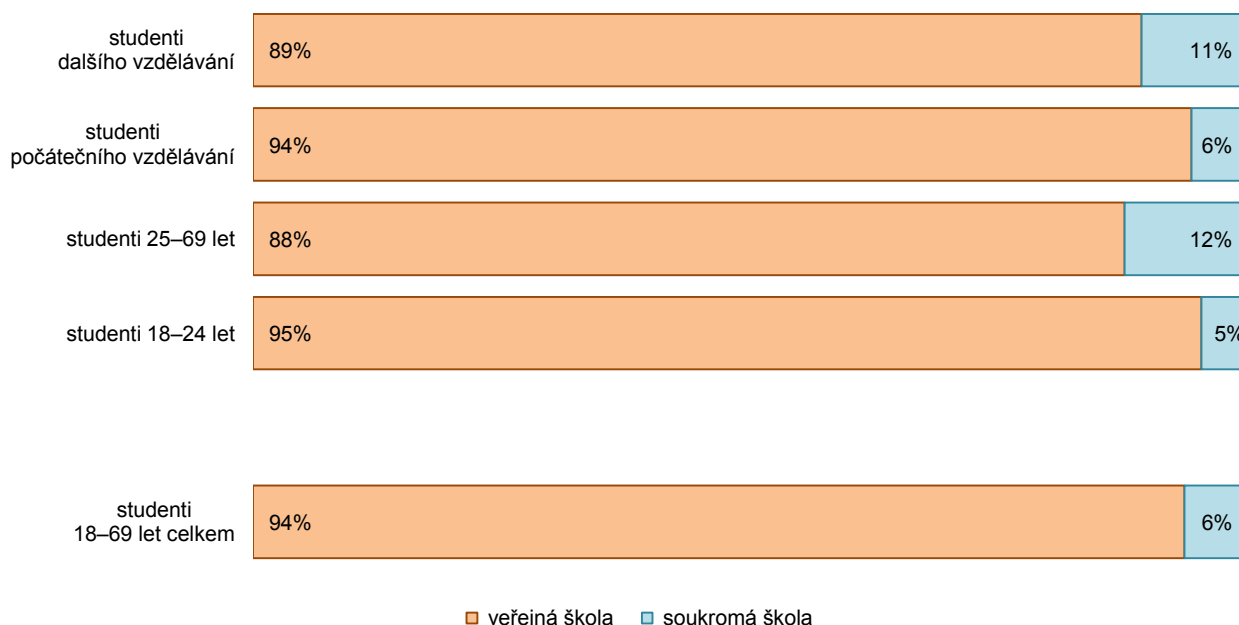
Zřejmým důvodem opětovného zapojení do formálního vzdělávacího systému (tj. dalšího vzdělávání) je v naprosté většině případů zvýšení kvalifikace, resp. zvýšení nejvyššího dosaženého vzdělání. Více než dvě třetiny<sup>15</sup> studentů dalšího (formálního) vzdělávání se v referenčním období účastnilo vyššího stupně vzdělávání, než toho, který odpovídal jejich stávajícímu nejvyššímu ukončenému vzdělání. Není patrně překvapivé, že u středoškolského studia bylo cílem především získat maturitní vysvědčení, přičemž tohoto typu studia se účastnily převážně osoby, jejichž dosavadní nejvyšší dosažené vzdělání bylo střední s výučním listem. Osoby s nejvýše základním vzděláním se dle výstupů šetření do formálního vzdělávání opětovně zapojují pouze ojediněle. To lze přisuzovat také – zejména v mezinárodním srovnání – relativně nízkému podílu osob s nejvýše základním vzděláním v české populaci. I tak však lze konstatovat, že je v České republice přibližně 345 tis. osob mezi 20 a 59 lety, jejichž nejvyšší dosažené vzdělání je nejvýše

<sup>15</sup> přesný počet nelze bohužel z metodologických důvodů organizace šetření určit (vzhledem k referenčnímu období šetření bylo formální vzdělávání, jehož podobu respondenti popisovali pro část respondentů také zároveň jejich nejvyšším dosaženým), ale je patrně vyšší, resp. se pohybuje přibližně mezi 66 a 80 % studentů dalšího vzdělávání

základní, ale do formálního vzdělávacího procesu se pro zvýšení své kvalifikace opětovně zapojí jen velmi výjimečně.

Studenti formálního vzdělávání v České republice významně preferují pro své studium veřejné školy před školami soukromými, a to až z devíti desetin. Přesto však studenti starší 25 let a účastníci dalšího vzdělávání volí oproti mladším studentům počátečního vzdělávání mírně častěji právě školy soukromé. Zajímavé přitom je, že mezi účastníky dalšího vzdělávání je podíl studentů volící pro své vzdělávání soukromé instituce poměrně konzistentní bez ohledu na to, zda se jedná o instituci středního, či terciárního vzdělávání.

**Graf č. 13: Účastníci formálního vzdělávání dle typu školy, věkových kategorií a typu vzdělávání**



Zdroj: AES 2016, ČSÚ

Významnější rozdíly mezi účastníky počátečního a dalšího formálního vzdělávání lze nalézt ve formě, kterou organizují své studium. Jak bylo uvedeno výše, v případě studentů dalšího vzdělávání se často jedná o osoby pracující na plný úvazek, v menší míře poté o osoby v domácnosti (příp. na rodičovské dovolené), pro které je klíčové sladit formu studia s pracovními a rodinnými povinnostmi. Zatímco do 25 let tak studenti volí jinou formu studia než prezenční pouze velmi ojediněle (4 %), od 25 let preferuje časově přijatelnější organizaci studia již 60 % studentů. U účastníků dalšího formálního vzdělávání tento podíl dále narůstá až na 83 %, přičemž je zřejmé, že forma uspořádání studia významně koreluje právě s existencí pracovního úvazku.

Přestože řada studentů využívá možností zapojit se do studia jinou, než prezenční formou, z hlediska uspořádání výuky zůstává i jiné než prezenční studium organizováno „tradičním“ způsobem výuky, kdy je látka studentům předkládána v přímém kontaktu s vyučujícím (byť kontakt může být částečně omezen a významná část vzdělávání může probíhat formou samostudia). Způsob vzdělávání, při kterém se student vzdělává distanční formou prostřednictvím internetu (např. distanční studium doktorského stupně prostřednictvím internetu na zahraniční univerzitě) u nás zůstává výjimečný – v roce 2016 ho využilo pouze necelých 5 % studentů, kteří se vzdělávali jinou než prezenční formou, přičemž se ve všech případech jednalo o studenty terciárního stupně vzdělávání.

V rámci formálního studia obecně jsou naopak internet a sociální sítě využívány (jako pomůcka) ke studiu hojně – více než 80 % studentů formálního vzdělávání uvedlo, že *velmi* často či často, používají výukové materiály na internetu (příp. stejně často na internetu vyhledává informace související s předmětem studia).

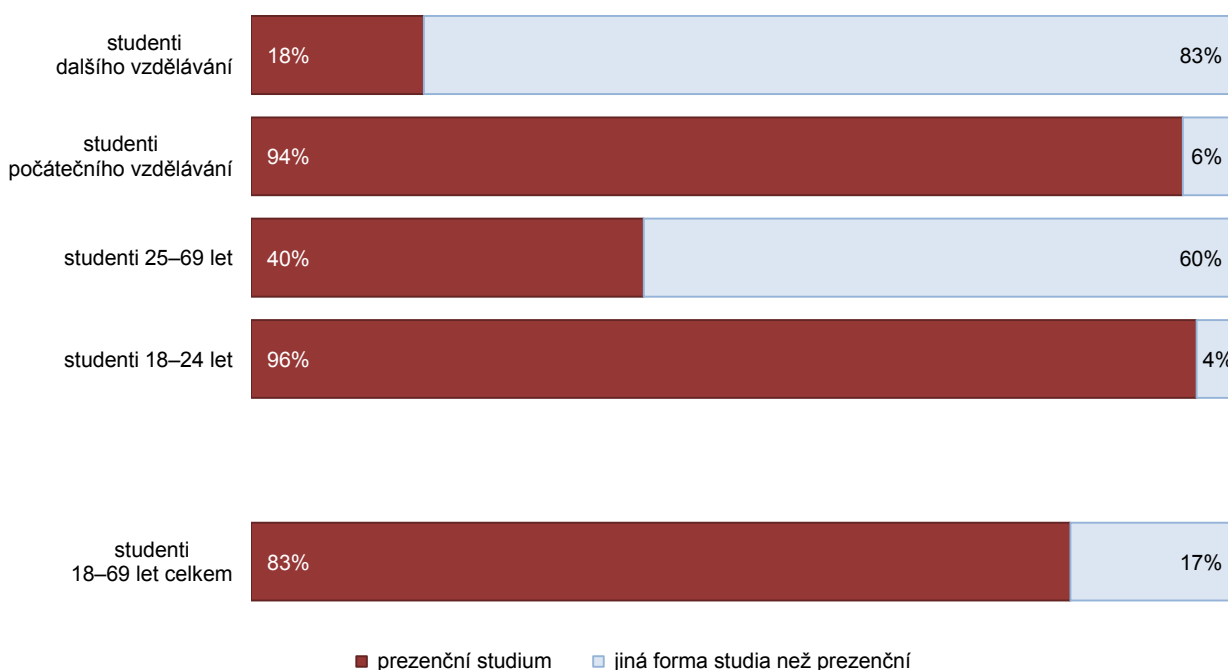




Obdobný je také podíl studentů, kteří v rámci vzdělávání komunikují s učiteli a/či dalšími studenty prostřednictvím k tomu určených webů či portálů (sociálních sítí). Rozdíl mezi studenty počátečního a dalšího vzdělávání zde není nikterak významný, roli hraje spíše stupeň studia, kdy studenti terciárního vzdělávání využívají pro potřeby studia internet mnohem častěji, resp. s vyšší frekvencí, než studenti středního vzdělávání.

Od formy uspořádání studia se odvíjí také výše časových investic do vzdělávání jednotlivých skupin studentů, resp. počet hodin, které vzděláváním v posledních 12 měsících strávili (jedná se o počet hodin výuky, do indikátoru není započtena individuální příprava studenta na hodinu, samostudium apod.). Zatímco studenti počátečního vzdělávání trávili v roce předcházejícímu datu šetření vzděláváním průměrně 711 hodin (mediánová hodnota 750 hodin), u účastníků dalšího vzdělávání to bylo 255 hodin ročně (mediánová hodnota představuje 200 hodin ročně). Mírně časově náročnější se přitom pro studenty dalšího vzdělávání jeví vzdělávání na středoškolské (průměrně 326 hodin ročně, medián 240 hodin), spíše než na vysokoškolské úrovni (průměrně 234 hodin ročně, medián 200). Nízké zastoupení studentů dalšího vzdělávání ve výběrovém souboru a metodologie šetření však neumožňují podrobnější analýzy zohledňující např. formu vzdělávání či očištění souboru od studentů, kteří nestudovali po celé období předchozích 12 měsíců.

**Graf č. 14: Účastníci formálního vzdělávání dle formy studia, věkových kategorií a typu vzdělávání**



Zdroj: AES 2016, ČSÚ

Časově přijatelnější organizace studia je nutná také proto, že většina pracujících studentů dalšího vzdělávání nemá možnost významného překryvu pracovní doby s dobou studia. Pouze přibližně 16 % pracujících účastníků dalšího vzdělávání mělo možnost vzdělávat se (převážně) během své pracovní doby. V takovém případě se ve velké míře jednalo o zaměstnance veřejného sektoru a zaměstnavatel jim na vzdělávání přispíval také finančně. Přibližně 41 % pracujících účastníků dalšího vzdělávání uvedlo, že se studia účastnili „převážně mimo placenou pracovní dobu“, což však naznačuje, že jim zaměstnavatel vyšel vstříc alespoň částečnou možností účasti během placené pracovní doby, či měli možnost v rámci svého studia čerpat např. placené studijní volno. Zbývající necelá polovina pracujících studentů dalšího vzdělávání (44 %) však s žádnou takovou podporou ze strany zaměstnavatele počítat nemohla a studiu se věnovala pouze ve svém volném, resp. mimopracovním čase. Stejně tak se naprostá většina studentů dalšího

vzdělávání (resp. studentů formálního vzdělávání obecně) spoléhala pouze na sebe či své rodinné příslušníky při hrazení nákladů, které byly s jejich studiem spojeny. Financování formálního vzdělávání z jiných než osobních zdrojů tak není v České republice příliš rozšířené.

### Motivace ke studiu a hodnocení studia

Jak bylo uvedeno v předchozí podkapitole, významná většina studentů, včetně studentů dalšího vzdělávání, se účastní studia vyššího stupně vzdělávání, než jakého doposud dosáhla. Z toho vyplývá zřejmý důvod k účasti ve formálním vzdělávání – zvýšení dosavadní kvalifikace. Tento termín je však možné chápat především jako zastřešující pojem, který v sobě zahrnuje řadu dalších možných motivací ke studiu (nabytí nových znalostí a dovedností, získání osvědčení, zlepšení kariérních vyhlídek apod.). Přehled důvodů k účasti ve formálním vzdělávání řazený dle důležitosti pro jednotlivé skupiny respondentů nabízí [tabulka č. 1](#).

**Tabulka č. 1: Důvody účasti ve formálním vzdělávání dle věkových kategorií a typu vzdělávání**

%

Důvody účasti ve formálním vzdělávání	Účastníci formálního vzdělávání				
	celkem	dle věku		dle typu vzdělávání	
		18–24 let	25–69 let	počáteční	další
získat osvědčení (výuční list, maturitní vysvědčení, diplom apod.)	76	80	66	79	60
zlepšit kariérní vyhlídky	50	45	69	46	74
prohloubit znalosti/dovednosti v oblasti, která mě zajímá	44	43	50	44	47
zlepšit vyhlídky na získání nebo změnu práce	42	41	45	42	43
získat znalosti/dovednosti užitečné v každodenním životě	27	28	21	28	20
potkat nové lidi, pro zábavu	21	22	18	22	14
vykonávat lépe svou práci	17	11	37	13	42
snížit pravděpodobnost ztráty zaměstnání	8	3	23	3	33
musel/a jsem se účastnit	6	5	7	5	9
začít své vlastní podnikání	5	5	7	6	3

Zdroj: AES 2016

Uvedené důvody reflektují rozdělení dle analytických kategorií studentů. Jak je z tabulky zřejmé, starší studenti a účastníci dalšího vzdělávání se již mnohem více, resp. konkrétněji, orientují na své postavení na trhu práce, a to bez ohledu na jejich aktuální pracovní status. Mezi mladšími studenty je naopak častější preference odpovědí orientující se na (dosud patrně nepracovní) běžný život.

U pracujících studentů je zajímavé podívat se také na efekt, který mělo nabytí nových dovedností a znalostí získaných v rámci formálního vzdělávání v souvislosti s jejich pracovní pozicí. Více než čtvrtina pracujících studentů formálního vzdělávání uvádí, že studium pozitivně ovlivnilo jejich výkon ve stávajícím zaměstnání: 15 % přineslo nové zajímavé (pracovní) úkoly a u 11 % pracujících studentů formálního vzdělávání bylo jedním z jeho efektů zvýšení platu. Jak pracující, tak nepracující studenti bez ohledu na věk uvádí (přibližně ve 40 %) mezi pozitivy svého studia také obohacení osobního života (setkávání se s lidmi, lepší všeobecný přehled apod.), nicméně podíl takto smýšlejících je mírně nižší (32 %) u studentů dalšího vzdělávání.



U velké části (37 %) těch, kteří se v roce 2016 nějakého formálního vzdělávání účastnili, se však doposud dle jejich vyjádření žádné pozitivní výsledky neprojeví. Zde je nutné připomenout, že v rámci dotazování velká část osob referovala o vzdělávacím programu, který dosud neukončila a nacházela se v určité fázi jeho procesu, nicméně podíl odpovědí zůstává obdobný i v případě, kdy se zaměříme pouze na osoby, které již daný vzdělávací program formálního vzdělávání úspěšně dokončily<sup>16</sup>. S tím, že většina respondentů se v době dotazování nacházela stále v procesu studia, patrně souvisí také zhodnocení aktuální míry využitelnosti studií získaných poznatků a dovedností. Tu většina studentů nehodnotí příliš vysoko: 56 % studentů formálního vzdělávání uvádí, že dovednosti a znalosti získané současným studiem využívá celkem málo či vůbec ne. Pozitivnějším jevem, který patrně lépe odráží zhodnocení kvality a přínos studia, tak je zjištění, že budoucí využitelnost studia hodnotí naprostá většina studentů (celkem i v jednotlivých kategoriích) naopak velmi optimisticky – téměř absolutní využitelnost studia předpokládá 45 % účastníků formálního vzdělávání, značné využití získaných znalostí očekává dalších 48 %. Podíly studentů, kteří své studium nepovažují ani do budoucna za perspektivní (ať už většinově či celkově) jsou tak velmi nízké a ani v jednotlivých analytických kategoriích studentů nepřekračují 10 %.

---

<sup>16</sup> Což však lze vysvětlit tím, že respondenti referovali o studiu, kterého se účastnili (a příp. ho dokončili) ne více než 12 měsíců před datem dotazování. Je tedy pravděpodobné, že i v případě již dokončeného studia uplynula od jeho dokončení relativně krátká doba. Možným závěrem tak zde není neexistence efektu, jako spíše nepřilíš vysoká rychlost jeho nástupu.

## Neformální vzdělávání

Neformální vzdělávání je nejčastěji absolvovanou uspořádanou formou dalšího vzdělávání v dospělosti. Spočívá v organizovaném získávání vědomostí a dovedností za účasti učitele, odborného lektora či jiné vzdělávací autority, které může či nemusí být zakončeno výstupním certifikátem. Toto vzdělávání probíhá vedle hlavních vzdělávacích systémů a nekončí završením určitého stupně vzdělání (středoškolského, vysokoškolského apod.), jako je tomu v případě formálního vzdělávání. Neformální vzdělávací aktivity jsou více organizačně decentralizované, obsahově i procesně pružnější a mohou mít relativně kratší trvání, což z nich činí účinný nástroj k vyrovnávání se s aktuálními potřebami v osobním životě, v zaměstnání, v podnikání či obecněji s požadavky na trhu práce.

Do neformálního vzdělávání řadíme různé zájmové i profesně orientované kurzy (např. jazykové kurzy jazykových škol či soukromých lektorů) pořádané ve volném i pracovním čase vzdělávaných, krátkodobá pracovní školení či mimo/pracovní přednášky a semináře, ale také rekvalifikace či vzdělávání zaměstnanců organizované zaměstnavatelem a další podobné vzdělávací aktivity. Jedná se o jakékoli vzdělávání, které probíhá ve strukturovaných vzdělávacích programech, zaměřených na získávání dovedností a kompetencí, které mohou účastníkovi pomoci zlepšit jeho společenské či pracovní uplatnění. Pro lepší zachycení účasti v neformálním vzdělávání jsou v rámci šetření AES rozlišeny čtyři hlavní formy neformálních vzdělávacích činností a programů: kurzy, workshopy/semináře, pracovní školení<sup>17</sup> a soukromé lekce. Respondenti šetření byli dotazováni, zda se v posledních 12 měsících předcházejících datu šetření účastnili některé z výše uvedených forem neformálního vzdělávání.

Podobně jako u formálního vzdělávání je i zapojení osob do neformálního vzdělávání ovlivněno celou řadou faktorů: institucionálním prostředím, stavem ekonomiky, kulturou a zejména postoji lidí, kteří buď považují další (neformální) vzdělávání za nezbytnou součást profesního i osobního života, nebo v něm spatřují spíše časový a finanční náklad s nejistým přínosem do budoucna. Tyto postoje přitom neovlivňují pouze potenciální účastníky neformálního vzdělávání, ale také jeho poskytovatele. V případě neformálního vzdělávání hovoříme z velké části o pracovní či kariéře motivovaném vzdělávání spojeném s postavením jedince na trhu práce. Často se jedná o vzdělávání probíhající na pracovišti či v úzké vazbě na vykonávanou profesi, mnohdy přímo z popudu zaměstnavatele, ale např. také úřadu práce či jiných veřejných institucí. Vzdělávání pro práci a vzdělávání v práci obvykle představuje nečastější podnět k zapojení do vzdělávání, roli zde hraje tedy nejen profesní orientace, ale též úprava zaměstnaneckých smluv a přístup zaměstnavatele, který je podmíněn v první řadě jeho rozpočtovými možnostmi a ekonomickými zájmy. Rozhodování zaměstnavatelů přitom musí zohledňovat platnou pracovní a daňovou legislativu, v řadě případů jsou pravidla chování podniků vytvářena rovněž úlohou kolektivního vyjednávání. Výraznou roli jak z hlediska pracovní orientovaného, tak z hlediska soukromě motivovaného vzdělávání hrají i další kontextuální faktory ekonomického, sociálního, geografického či technicko-technologického typu, jako je hospodářská vyspělost geografické oblasti a s ní související životní úroveň obyvatelstva, struktura hospodářství a technická náročnost produkce, míra zavádění inovací v podnikové i nepodnikové sféře, vzdělanostní a věková struktura populace či rozvoj občanské společnosti a tradice ke vzdělávání.

### Zapojení dospělých do neformálního vzdělávání

Základní ukazatel pro sledování zapojení dospělých osob do neformálního vzdělávání představuje míra účasti v neformálním vzdělávání. Ta zachycuje podíl osob, které v rámci šetření AES uvedly, že se v 12 měsících předcházejících datu dotazování účastnily alespoň jedné aktivity neformálního vzdělávání

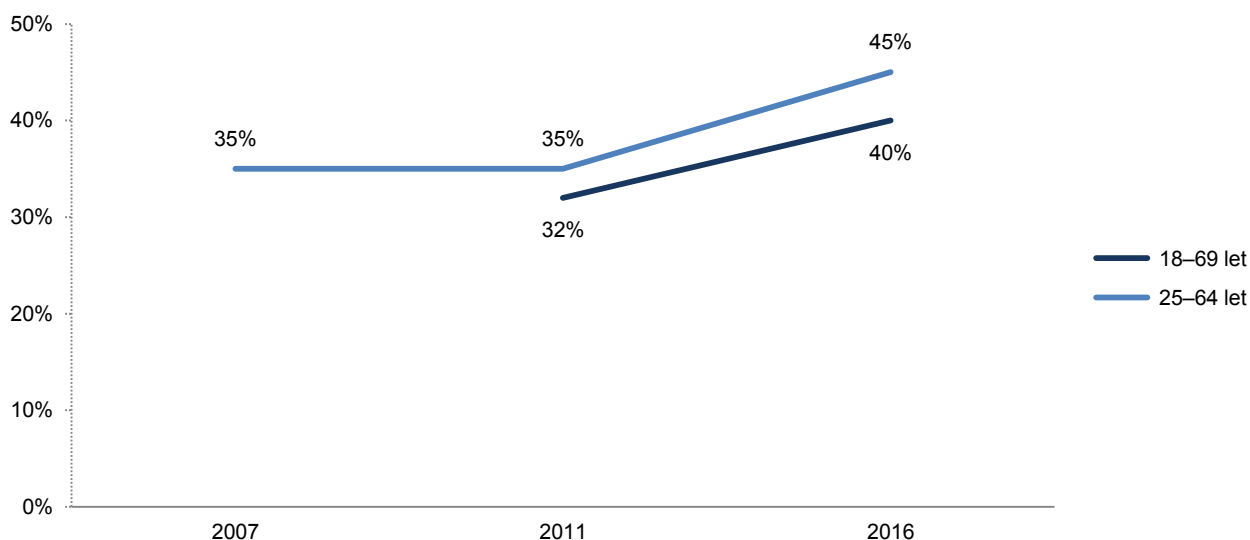
<sup>17</sup> Z šetření AES byla z důvodu možného nežádoucího zkreslení míry zapojení populace do neformálního vzdělávání vyloučena povinná školení, která přímo nesouvisí s obsahem a náplní vykonávaného zaměstnání (zejména školení o požární ochraně či školení o bezpečnosti a ochraně zdraví na pracovišti).



(tj. zapojily se do jakéhokoli kurzu, účastnily se pracovního školení, navštívily workshop či seminář, účastnily se soukromých lekcí apod., viz výše). Délka trvání takového vzdělávání či to, zda již bylo v době dotazování ukončeno, či stále probíhalo, přitom nebyla rozhodující.

Celková účast dospělých v neformálním vzdělávání v České republice dosáhla v roce 2016 40 % (pro věkovou kategorii 18–69 let), resp. 45 % pro věkovou kategorii osob v produktivním věku 25–64 let. Z hlediska časového srovnání s obdobím před pěti lety se jedná o celkový nárůst v hodnotě 8, resp. 10 procentních bodů.

**Graf č. 15: Účast dospělých v neformálním vzdělávání dle věkových kategorií, 2007–2016**



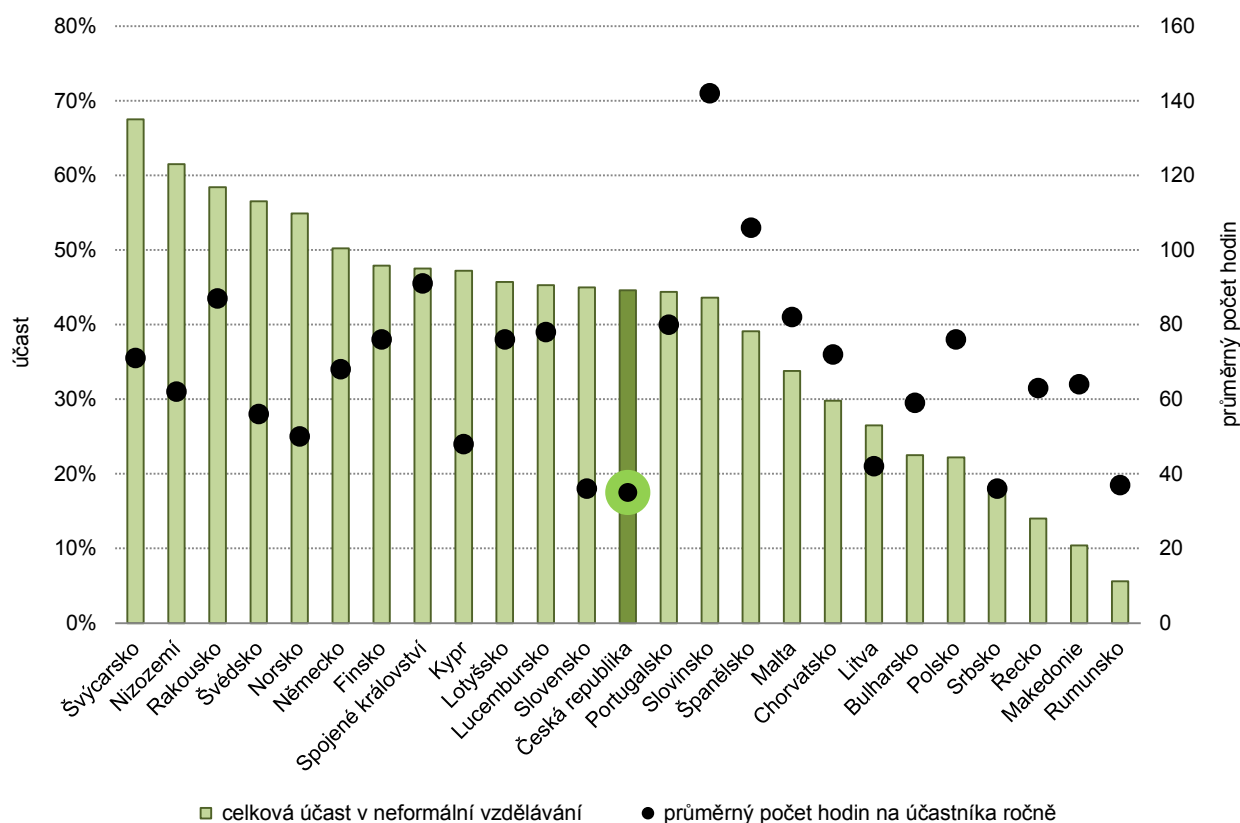
Zdroj: AES 2007, 2011, 2016, ČSÚ

Při pohledu na celkový soubor sledovaných osob ve věku 18–69 let tak lze konstatovat, že s neformálním vzděláváním se ve sledovaném období setkala méně než polovina populace: 60 % dospělých Čechů se do něj žádným způsobem nezapojilo a ve sledovaném období se žádným z výše uvedených způsobů nevzdělávalo. Z těch, kteří se nějakého vzdělávání účastnili, pak téměř dvě třetiny (63 %) osob absolvovaly pouze jednu aktivitu neformálního vzdělávání (účastnily se jednoho školení, byly zapsány v jednom kurzu apod.), čtvrtina (26 %) osob se v daných 12 měsících účastnila dvou aktivit. Aktivněji, formou účasti ve třech a více aktivitách neformálního vzdělávání po dobu 12 měsíců se tak vzdělávalo pouze 11 % účastníků neformálního vzdělávání, resp. 4 % dospělých Čechů. Průměrně tak na každého účastníka neformálního vzdělávání v ČR připadá 1,6 aktivit neformálního vzdělávání, kterými ve sledovaném období 12 měsíců průměrně strávil 36 hodin. Po přepočtení těchto indikátorů na mezinárodně srovnatelné vymezení cílové populace ve věku 25–64 let lze zařadit tyto údaje do mezinárodního kontextu evropských zemí, jak nabízí [graf č. 16](#).

Z tohoto srovnání je zřejmé, že stejně jako v případě formálního vzdělávání existují i v oblasti neformálního vzdělávání mezi jednotlivými zeměmi značné rozdíly. V Rumunsku, Makedonii, či Řecku se neformálního vzdělávání účastní jen malá část populace (přibližně každý desátý), naopak ve Švýcarsku, Nizozemí, severovýchodních státech a Rakousku je to více než polovina populace. Česká republika si co do účasti v neformálním vzdělávání stojí lépe než v případě vzdělávání formálního, nacházíme se zhruba na průměrné úrovni Evropské unie<sup>18</sup>.

<sup>18</sup> Vzhledem k omezené dostupnosti dat za všechny členské státy EU není možné v době psaní publikace přesný průměr, resp. postavení ČR v mezinárodním srovnání evropské 28, určit.

**Graf č. 16: Účast a průměrný počet hodin neformálního vzdělávání ročně (25–64 let) – mezinárodní srovnání**



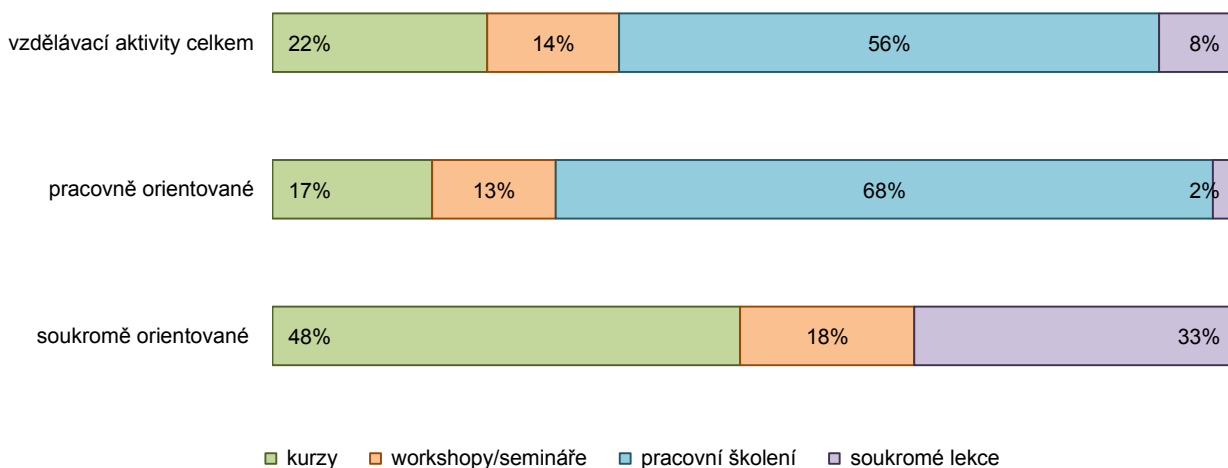
Zdroj: AES 2016, Eurostat

V podprůměrných hodnotách, resp. na samém konci pomyslného žebříčku (při výčtu 25 evropských zemí, jejichž data byla dostupná v době psaní této publikace) se však ocitáme při srovnání časové investice, kterou účastníci neformálního vzdělávání do vzdělávacích aktivit vkládají. Více času tráví neformálním vzděláváním nejen v těch zemích, kde je zapojení osob vyšší a lze tam tak vyšší časovou investici očekávat, ale také v zemích, kde je zapojení osob do neformálního vzdělávání i několikrát nižší než v České republice. Je tak možné konstatovat, že přestože se v České republice do neformálního vzdělávání zapojuje relativně významná část populace, jsou místní aktivity neformálního vzdělávání v mezinárodním srovnání charakteristické kratším trváním. Důvodů pro vyšší časové zapojení do neformálního vzdělávání v zahraničí může být několik – např. vyšší množství vzdělávacích aktivit na účastníka, vyšší zastoupení déle trvajících, resp. dlouhodobých vzdělávacích aktivit (např. rekvalifikace, dlouhodobé kurzy apod.) oproti preferenci krátkodobých (jednodenních) školení v ČR, či vyšší podíl mimopracovně orientovaného vzdělávání, které často bývá dlouhodobějšího charakteru. Konkrétnější závěry však bude možné učinit až na základě analýzy datových souborů jednotlivých zúčastněných států, které v době psaní publikace nejsou k dispozici.



Kromě typu vzdělávacích aktivit, do kterých se lidé zapojují (tedy kurzy, workshopy či semináře, pracovní školení či soukromé (individuální) lekce), bylo jedním z klíčových zjišťovaných aspektů neformálního vzdělávání také to, z jakých důvodů se do něj zapojují. Konkrétně respondenti odpovídali na otázku, jaký byl převažující důvod jejich účasti v dané vzdělávací aktivitě, jestli převážně pracovní, tj. dané vzdělávání bylo relevantní zejména pro současné zaměstnání a/či další kariéru respondenta, nebo převážně soukromý, tj. mimopracovní důvod. Je možné konstatovat, že stejně jako v ostatních sledovaných státech, je i v České republice významná většina neformálního vzdělávání – až z 86 % (a u mužů dokonce 91 %), dlouhodobě motivována pracovními důvody a největší podíl na celku aktivit neformálního vzdělávání zauímají právě nejrůznější pracovní školení. Struktura veškerých absolvovaných aktivit neformálního vzdělávání dle jejich typu a důvodu (resp. orientace) vzdělávání je znázorněna na [grafu č. 17](#).

**Graf č. 17: Struktura neformálního vzdělávání dle typu aktivity a orientace vzdělávání (18–69 let)**

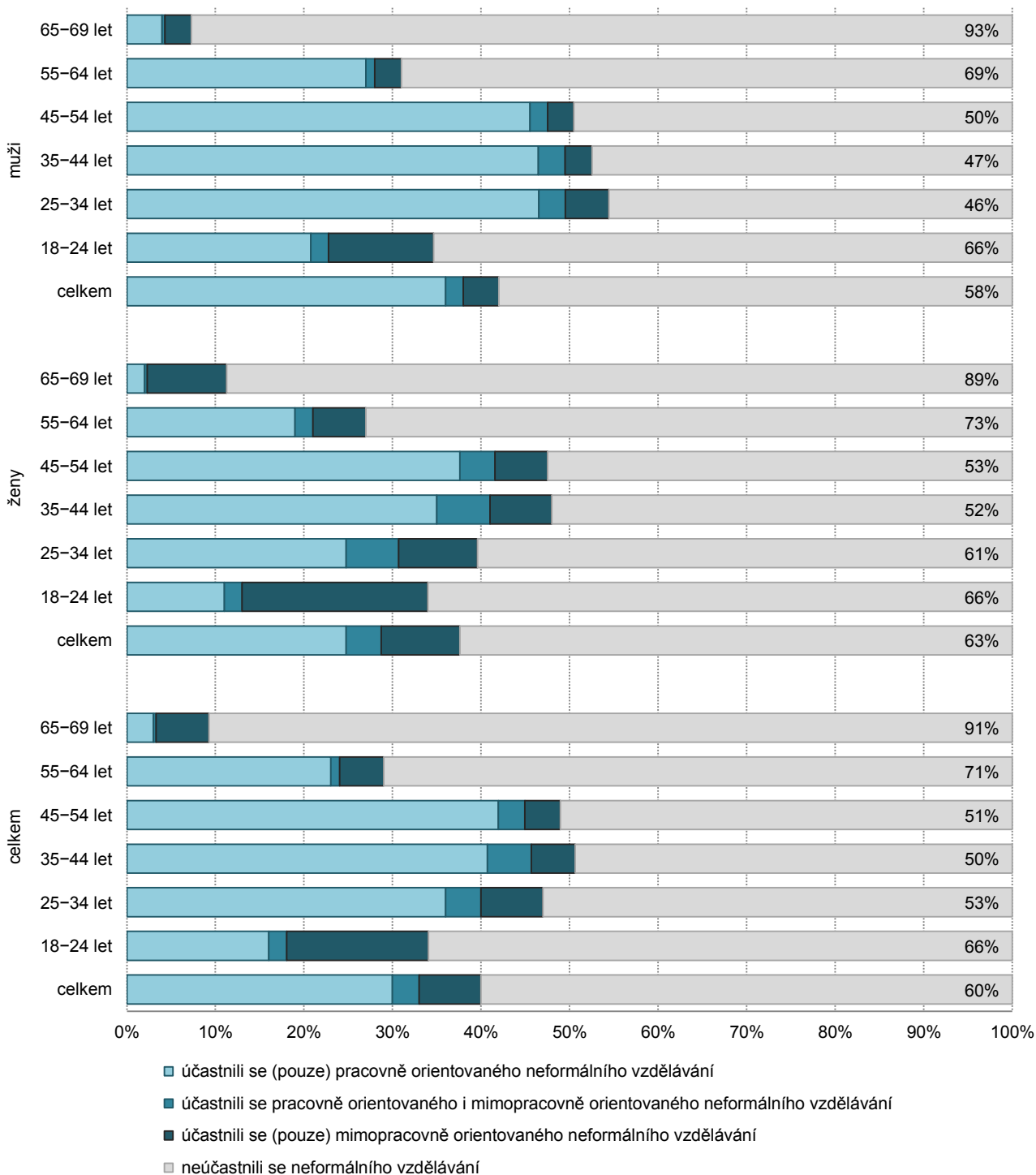


Zdroj: AES 2016, ČSÚ

## Charakteristika účastníků neformálního vzdělávání

Výše zapojení do neformálního vzdělávání se v České republice, stejně jako v ostatních sledovaných státech, liší mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva dle určujících socioekonomických faktorů, jako je věk, pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání, postavení na trhu práce (a s profesí související podmínky konkrétní pracovní pozice) či příjem domácnosti. Nejrůznější kombinace těchto faktorů vytvářejí, společně s dalšími činiteli, odlišné podmínky a aspirace k účasti v aktivitách neformálního vzdělávání.

**Graf č. 18: Účast v neformálním vzdělávání dle orientace vzdělávání, věkových kategorií a pohlaví**



Zdroj: AES 2016, ČSÚ





Z hlediska pohlaví vykazují vyšší účast v neformálním vzdělávání muži – nějaké aktivity neformálního vzdělávání se jich ve 12 měsících předcházejících datu šetření účastnilo 42 %, oproti 37% zapojení žen. Při srovnání se situací v roce 2011, kdy byla účast obou pohlaví totožná (32 %), tak lze odvodit, že v uplynulém období pěti let rostlo zapojení mužů do neformálního vzdělávání mnohem významněji (nárůst o 10 p. b.), než účast žen (nárůst o 5 p. b.). Jak je zřejmé z [grafu č. 18](#), rozdíly mezi pohlavími se ještě zvýší, pokud se zaměříme na orientaci vzdělávání, na základě které se účastníci neformálního vzdělávání do vzdělávání zapojili. Ve sledované skupině 18–69 let se nějakého pracovní orientovaného vzdělávání účastnilo 38 % mužů, ale jen 29 % žen. Ženy se naopak častěji účastní mimopracovní, tj. soukromě orientovaného vzdělávání (13 % žen oproti 6 % mužů).

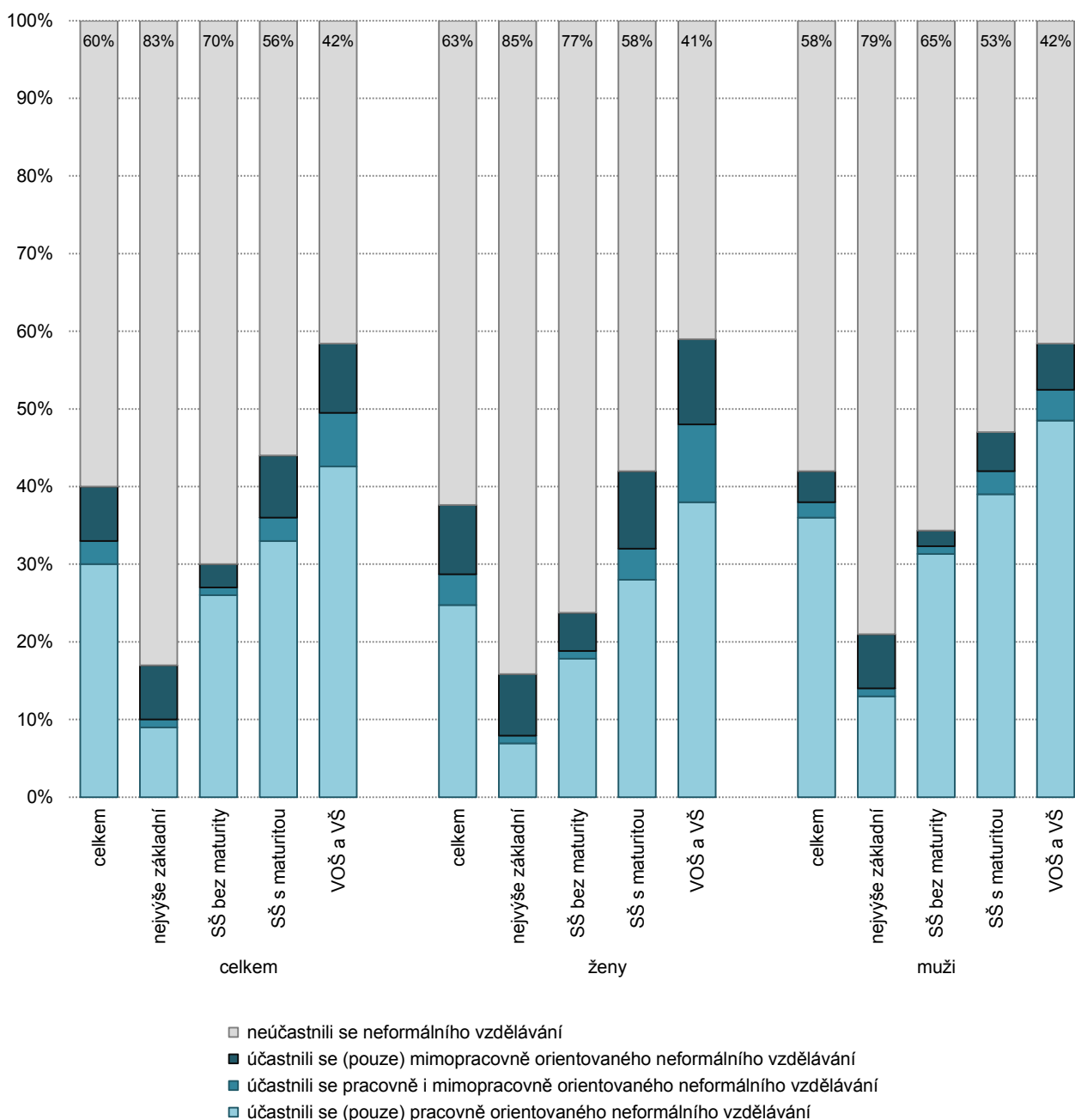
Významné jsou rozdíly v zapojení mužů a žen do neformálního vzdělávání také z hlediska věkových kohort. U nejmladší sledované věkové skupiny, kde je vysoký podíl studentů a dochází tak k častému souběhu formálního a neformálního vzdělávání, je zřejmá vysoká obliba soukromě orientovaného neformálního vzdělávání, které u žen dokonce převažuje. Zatímco ženy se na mimopracovní neformální vzdělávání orientují i v následujících věkových skupinách, u mužů se jeho podíl s rostoucím věkem významným způsobem snižuje a jejich neformální vzdělávání se redukuje téměř pouze na vzdělávání pracovní. Z [grafu č. 18](#) je také zřejmý rychlejší nástup pracovní orientovaného neformálního vzdělávání u mužů, kterému se věnuje polovina z nich již ve věku mezi 25 a 34 lety. Ženy, které tak vysokého zapojení nedosahují v žádné věkové skupině, se začínají pracovní orientovanému neformálnímu vzdělávání více věnovat až v pozdějším produktivním věku, což může souviset také s přerušением jejich pracovní kariéry vlivem mateřské a rodičovské dovolené.

Přes vyšší míru účasti mužů je však možné konstatovat, že zapojení žen, které se rozhodly nějakým aktivitám neformálního vzdělávání věnovat, je, ve srovnání s muži, mírně intenzivnější. Vzdělávající se ženy se věnují více vzdělávacím aktivitám (na jednoho muže – účastníka neformálního vzdělávání průměrně připadá 1,52 vzdělávacích aktivit, na ženu 1,62 aktivity) a věnují jim více času (muži 33 hodin, ženy 39 hodin), přičemž toto rozdělení platí i v případě, kdy se zaměříme pouze na pracovní orientované vzdělávání<sup>19</sup>. To může souviset zejména s rozdíly v postavení v zaměstnání a odvětvové a profesní skladbě mužů a žen (zejména v méně kvalifikovaných profesích) a z nich vyplývajících potřeb vzdělávání. Na nižších kvalifikačních úrovních pracují muži častěji v technických profesích, které se vyznačují vyšším podílem zaškolení na pracovišti, než služby, ve kterých pracují spíše ženy. Mírně odlišné struktury forem vzdělávání (krátkodobá pracovní školení vs. dlouhodobější ostatní formy) i jeho zaměření (pracovní vs. soukromě orientované) pak odpovídá celkově mírně vyšší časové zapojení žen do neformálního vzdělávání.

Velmi vysoký vliv na účast jednotlivců v neformálním vzdělávání v dospělosti má jejich nejvyšší dosažené vzdělání, od kterého se částečně odvozuje i postavení na trhu práce, charakter zaměstnání a s ním spojené podmínky konkrétního pracovního místa. Platí, že s vyšším dosaženým vzděláním roste přímo úměrně míra účasti v neformálním vzdělávání, a to jak pracovní, tak mimopracovní orientovaného. U žen je vliv nejvyššího dosaženého vzdělání v kontextu výše uvedeného tvrzení o odlišné odvětvové a profesní skladbě mužů a žen silnější než u mužů: míra zapojení vysokošolaček (61 %) je až pětikrát vyšší než zapojení žen s nejvýše základním vzděláním (12 %) a více než dvakrát vyšší než účast žen se středním vzděláním bez maturity, tj. (nejčastěji) vyučených (26 %). Je zřejmé, že úspěch v počátečním formálním vzdělávání do značné míry podmiňuje rozsah dalšího vzdělávání v pozdějším věku.

<sup>19</sup> Muži naopak tráví mírně více času v mimopracovních aktivitách neformálního vzdělávání, kterých však absolvují výrazně méně.

**Graf č. 19: Účast v neformálním vzdělávání dle orientace vzdělávání, pohlaví a nejvyššího dosaženého vzdělání (18–69 let)**



Zdroj: AES 2016, ČSÚ

### Pracovní orientované neformální vzdělávání

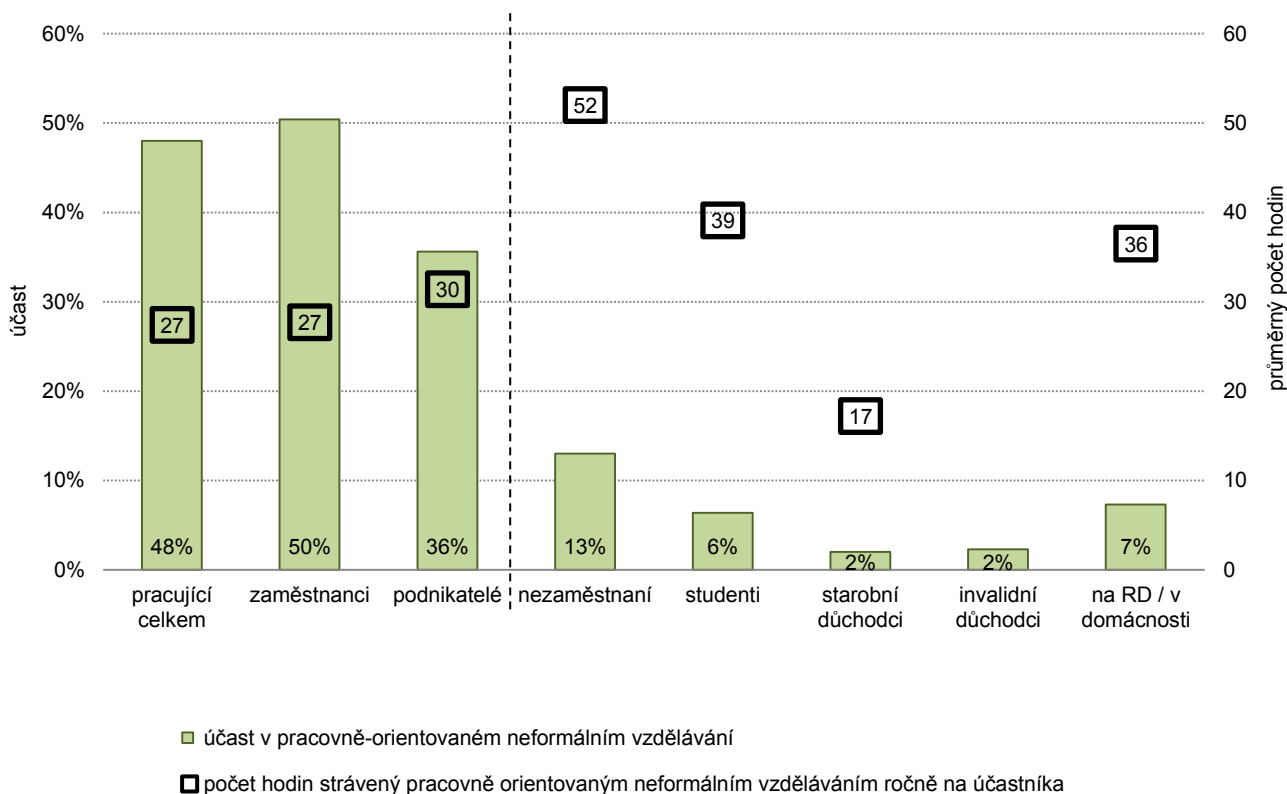
Jak je patrné z předchozích odstavců, většinový podíl absolvovaného neformálního vzdělávání byl motivován pracovními důvody. Nabytí znalostí a dovedností, které lze upotřebit v aktuálním či (potenciálně) budoucím pracovním prostředí představuje nejčastější důvod, proč se lidé do dalšího vzdělávání zapojují. Nejrůznější aktivity neformálního vzdělávání tvoří důležitou součást nárazových snah či dlouhodobě realizovaných strategií získávání relevantních znalostí a dovedností a tím zlepšování postavení v současném zaměstnání či zvyšování konkurenceschopnosti na trhu práce. Ze struktury absolvovaných aktivit neformálního vzdělávání (viz [graf č. 17](#)) či mírně odlišné preference vzdělávacích aktivit jednotlivých socio-demografických skupin (viz [graf č. 18](#) a [graf č. 19](#)) je zřejmé, že pracovní a mimopracovní aktivity mají



v řadě případů značně odlišný charakter. Následující části textu se tedy zaměřují pouze na takové vzdělávání, za jehož absolvováním stály především pracovní důvody.

Zapojení mužů a žen v odlišných věkových kategoriích, jako i osob s různou úrovní nejvyššího dosaženého vzdělání do aktivit neformálního vzdělávání je patrné z [grafu č. 18](#) a [grafu č. 19](#). Následující [graf č. 20](#) podává přehled o tom, jak se pracovní orientovaného neformálního vzdělávání účastní jednotlivé skupiny dle svého obvyklého ekonomického postavení.

**Graf č. 20: Účast a průměrný počet hodin strávený pracovní orientovaným neformálním vzděláváním dle ekonomického postavení (18–69 let)**



Pozn.: RD = rodičovská dovolená  
nedostatečný počet pozorování u indikátoru počet hodin strávený pracovní orientovaným neformálním vzděláváním za rok pro kategorii invalidních důchodců, nízký počet pozorování pro kategorie studenti a na RD/v domácnosti  
Zdroj: AES 2016, ČSÚ

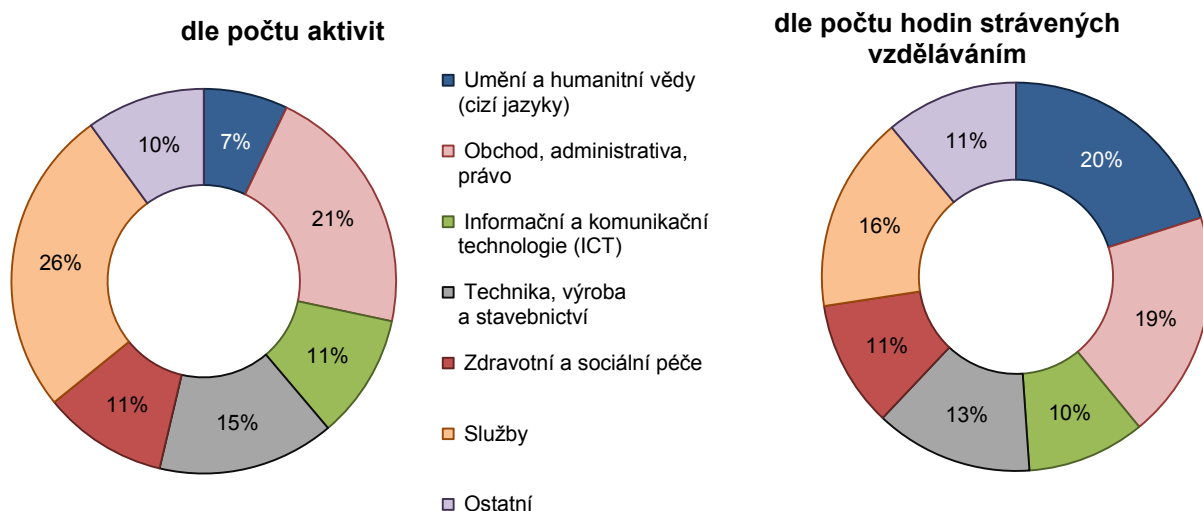
Není překvapivé (zvláště když uvážíme strukturu pracovní orientovaných aktivit neformálního vzdělávání, ve které převažují pracovní školení, viz [graf č. 17](#)), že se míra participace v neformálním vzdělávání související s pracovním výkonem odvíjí od aktuálního postavení na trhu práce. Nejčastěji se ve sledované věkové skupině 18–69 let vzdělávají ekonomicky aktivní lidé, kteří vykonávají výdělečnou činnost na plný či částečný úvazek. Mezi pracujícími míra účasti v aktivitách neformálního vzdělávání představuje 48 % (resp. 50 % u mužů a 46 % u žen), ze zaměstnanců se ve sledovaném období vzdělával průměrně každý druhý (resp. 53 % zaměstnaných mužů a 47 % zaměstnaných žen). U podnikatelů, kteří zahrnují jak podnikatele se zaměstnanci, tak ty bez zaměstnanců (tj. nejčastěji OSVČ) účast klesá na více než každého třetího, resp. 36 %. Svým vzděláváním přitom tráví pracující shodně přibližně mezi 27 až 30 hodinami ročně.

Mezi nezaměstnanými se do nějakých pracovní orientovaných aktivit neformálního vzdělávání zapojilo přibližně 13 % z nich, přičemž průměrně vyšší objem neformálního vzdělávání lze přičítat zejména déle trvajícím rekvalifikačním kurzům. Mezi ostatními skupinami osob definovanými na základě jejich převažujícího ekonomického postavení je zapojení do pracovní orientovaných aktivit neformálního vzdělávání spíše výjimečné, což lze přičítat jejich specifickému přístupu na trh práce, který zohledňuje

předpokládané budoucí či minulé začlenění mezi ekonomicky aktivní. Pro jasnější interpretaci tohoto ukazatele je také nutné zohlednit, že zde uvedené ekonomické postavení vypovídá o aktuálním stavu deklarovaném respondentem k datu šetření a může se tak v některých případech lišit od ekonomického postavení v době zapojení do absolvovaných aktivit neformálního vzdělávání.

Jakého vzdělávání se lidé z pracovních důvodů nejčastěji účastní? K zařazení oborů, či tematických oblastí absolvovaných vzdělávacích aktivit byl použit mezinárodní standard klasifikace oborů vzdělání [CZ-ISCED-F 2013](#). Nejvíce pracovně orientovaných aktivit neformálního vzdělávání připadalo na oblast Služeb, která zahrnuje rozmanitou oblast činností v oborech, jako jsou hotelnictví a restaurátérství, kadeřnictví či kosmetické služby, ale také ochranu zdraví při práci<sup>20</sup>, bezpečnostní služby či oblast dopravy, resp. oblast přepravních služeb a spojů. Průměrná doba vzdělávacích aktivit v tomto oboru však byla kratší a představovala 16 % časového objemu stráveného pracovně orientovanými aktivitami neformálního vzdělávání. Nejčastěji se jednalo o krátkodobá pracovní školení. Druhou oblast s nejvyšším podílem vzdělávacích aktivit tvoří kategorie sdružující obory Obchodu, administrativy a práva. Zde absolvované vzdělávací aktivity představují zejména nejruznější kurzy, školení a semináře absolvované v oborech účetnictví a daní, financí, bankovníctví a pojišťovnictví, práva, managementu a správy, ale např. také řadu školení souvisejících s pracovními dovednostmi ve velkoobchodě a maloobchodě. Třetí nejčastěji zastoupené aktivity spadají do oblasti Techniky, výroby a stavebnictví se školeními a kurzy v oblastech inženýrství a strojírenství, výroby a zpracování či architektury a stavebnictví.

**Graf č. 21: Struktura aktivit pracovně orientovaného neformálního vzdělávání dle oborů vzdělávání ISCED-F (18–69 let)**



Pozn.: kategorie Ostatní zahrnuje v pořadí od nejčastěji zastoupených (dle počtu aktivit) následující kategorie: Všeobecné vzdělávání, Vzdělávání a výchova, Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy, Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství a Přírodní vědy, matematika a statistika.

Zdroj: AES 2016, ČSÚ

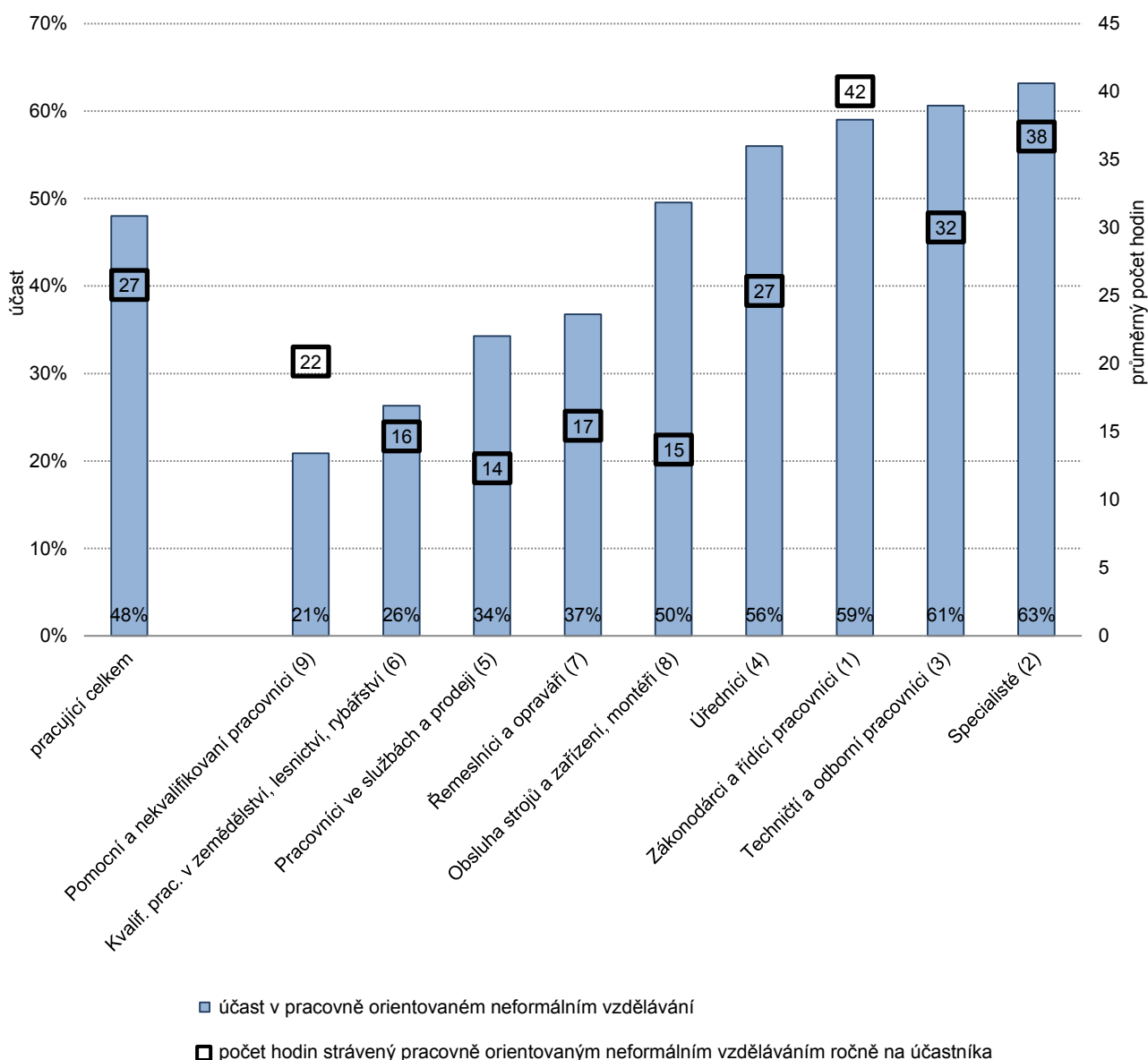
Z pohledu časových investic do vzdělávání je zajímavý podíl celkového objemu hodin pracovně orientovaného neformálního vzdělávání strávený v kurzech (či soukromých lekcích) věnujících se cizím jazykům. Přestože vzdělávání v oblasti cizích jazyků (resp. oborové kategorie Umění a humanitní vědy, kde však v pracovně orientovaném vzdělávání tvoří cizí jazyky zcela převažující podíl) představuje pouze

<sup>20</sup> Z šetření AES byla z důvodu možného nežádoucího zkreslení míry zapojení populace do neformálního vzdělávání vyloučena povinná školení, která přímo nesouvisí s pracovní náplní účastníků se osoby (zejména školení o požární ochraně či školení o bezpečnosti a ochraně zdraví na pracovišti, pokud přímo nesouvisela s pracovní náplní vykonávaného zaměstnání).



6 % všech pracovně orientovaných vzdělávacích aktivit, tvoří celou pětinu veškerého času investovaného do pracovního neformálního vzdělávání. To lze přičíst obvykle dlouhotrvajícímu charakteru jazykového vzdělávání, kterého se řada pracujících účastní kontinuálně po dobu několika měsíců (či let). Investice Čechů do jazykového vzdělávání přitom ještě vzrostou, když uvážíme, že jazykového vzdělávání se účastní řada osob také ze soukromých důvodů. Jak je zřejmé z tabulky č. 11a v tabulkové části této publikace, do jazykového vzdělávání se ve sledovaném roce zapojilo přibližně 7 % populace ve věku 18–69 let, přičemž 3 % byla motivována převážně pracovními, 4 % spíše mimopracovními důvody<sup>21</sup>.

**Graf č. 22: Účast pracujících a průměrný počet hodin strávený pracovně orientovaným neformálním vzděláváním dle hlavních tříd zaměstnání CZ-ISCO (18–69 let)**



Pozn.: nedostatek pozorování v kategorii Zaměstnanci v ozbrojených silách

Zdroj: AES 2016, ČSÚ

<sup>21</sup> Více o zapojení osob do jazykového vzdělávání na základě dat AES 2016 lze zjistit z článku v časopisu ČSÚ Statistika a My, který se věnuje jazykovému (neformálnímu) vzdělávání a znalosti cizích jazyků v české populaci.

Z logiky věci i informací uvedených v předchozích částech textu vyplývá, že pracovní orientované vzdělávání se týká zejména ekonomicky aktivních, resp. pracujících osob, které realizovaly celkem 97 %, resp. 96 % veškerých pracovní orientovaných aktivit neformálního vzdělávání. Účast mezi pracujícími a počet hodin, které vzděláváním tráví, se však výrazně odvíjí od dvou klíčových charakteristik – jejich postavení v zaměstnání (zde zachyceno pomocí hlavních tříd [klasifikace zaměstnání CZ-ISCO](#)) a ekonomického odvětví (znázorněno pomocí sekcí [klasifikace ekonomických činností CZ-NACE](#)), ve kterém působí. Obě tyto charakteristiky do jisté míry reflektují pracovní zařazení pracující osoby, povahu jím vykonávané činnosti, stupeň její složitosti, rozsah úkolů a míru nezávislosti a odpovědnosti při vykonávání pracovních úkonů.

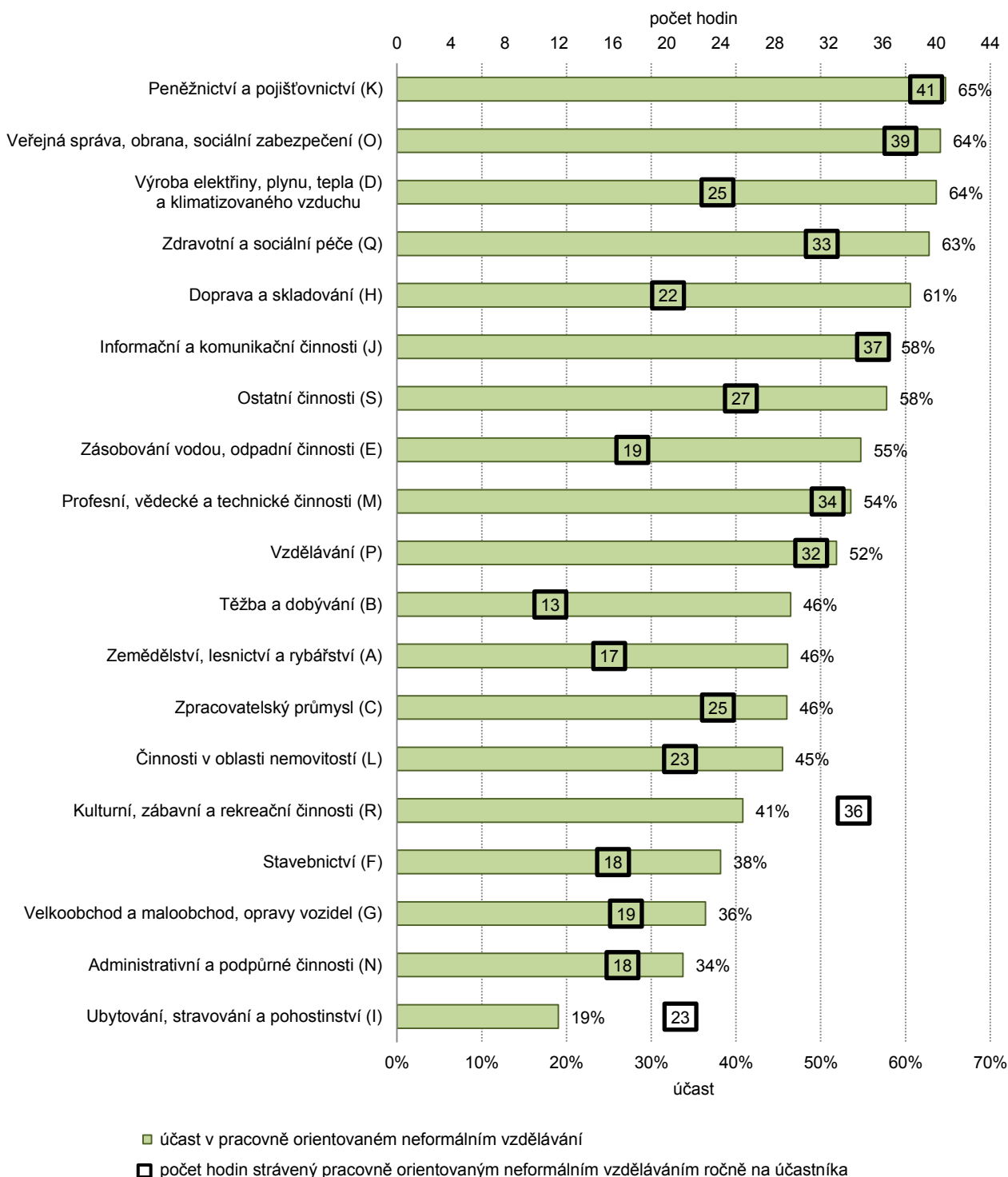
Co se týče postavení osoby v zaměstnání, jednotlivé třídy klasifikace CZ-ISCO tvoří kvazi-hierarchicky uspořádanou strukturu odlišující jednotlivé skupiny podle stupně složitosti pracovních úkonů, vzdělanostních či kvalifikačních požadavků. Z tohoto pohledu účast pracujících v pracovní orientovaném neformálním vzdělávání v zásadě zachovává předpoklad rostoucí míry participace ve vztahu ke složitosti vykonávané činnosti. Nejvíce se ve sledovaném období vzdělávali pracovníci spadající do kategorie specialistů (63 %), techničtí a odborní pracovníci (61 %) a zákonodárci a řídicí pracovníci (59 %). Lidé vykonávající zaměstnání spadající do těchto kategorií zpravidla realizují úkoly zahrnující řešení komplexních problémů vyžadujících rozsáhlé dovednosti a znalosti v příslušném oboru a jejich kvalifikace často odpovídá vyšším stupňům vzdělání. Více než poloviční (tj. 56%) účastí dosahují také úředníci, nějakého neformálního vzdělávání, často školení na pracovišti, se pak účastnil každý druhý pracující z oblasti obsluhy strojů a zařízení a montéři.

Výrazné rozdíly nalzáme v časovém zapojení, tj. průměrném počtu hodin ročně, který pracující tráví svými pracovní orientovanými neformálními vzdělávacími aktivitami. Hranice v míře investovaného času je patrná zejména mezi manuálními a nemanuálními profesemi. Odborné nemanuální profese častěji vybízí k pravidelné aktualizaci znalostí a dalšímu investování času, energie a financí za účelem zvyšování šancí na profesní a osobní růst, spojený s dosažením vyšších příjmů či platového ohodnocení. Zároveň často platí, že lidé, kteří již v počátečním vzdělávání dosáhli vyšší úrovně vzdělání a v pracovním uplatnění častěji zastávají odborné nemanuální pozice, mají ke vzdělávání obecněji pozitivnější vztah. Tyto dva faktory jsou pak reflektovány též v motivaci k účasti ve vzdělávání různých kvalifikovaných skupin, kdy se osoby s vyšším dosaženým vzděláním zastávající kvalifikované pozice častěji účastní vzdělávání z důvodů zlepšení kariérních vyhlídek či prohloubení znalostí a dovedností v oblasti odborných zájmů. Oproti tomu lidé s nižší kvalifikací se výrazně častěji účastní pracovních školení, která mají obvykle kratší dobu trvání a účast na nich je vyměřována zaměstnavatelem (v případě nepracujících jiným vnějším tlakem, např. úřadem práce).

Účast pracujících a průměrný počet hodin strávený pracovní orientovaným neformálním vzděláváním dle ekonomické činnosti hlavních sekcí klasifikace CZ-NACE zobrazuje [graf č. 23](#). Z něj je patrné, že nejvíce se pro pracovní účely vzdělávají pracující z oblasti Peněžnictví a pojišťovnictví, kde je takovéto vzdělávání běžné téměř pro dvě třetiny z nich (65 %), následované pracujícími v oblasti Veřejné správy, obrany a sociálního zabezpečení, ale také Výroby elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu (shodně 64 %). Časté další vzdělávání podstupují také zaměstnaní v oblasti Zdravotní a sociální péče (63 %) či Dopravě a skladování (61 %). Nejméně častou součástí pracovního života je neformální vzdělávání mezi lidmi pracujícími v oblasti Ubytování, stravování a pohostinství, kde se ho v posledním roce předcházejícím datu dotazování účastnil méně než každý pátý (19 %).



**Graf č. 23: Účast pracujících a průměrný počet hodin strávený pracovně orientovaným neformálním vzděláváním dle ekonomické činnosti CZ-NACE (18–69 let)**



Zdroj: AES 2016, ČSÚ

Dalším významným faktorem zapojení do pracovně orientovaného neformálního vzdělávání je velikost firmy, ve které jedinec pracuje. Zde je možné konstatovat, že nejen samotná účast ve vzdělávání, ale také počet hodin strávený pracovně orientovaným neformálním vzděláváním progresivně roste společně s velikostí firmy, resp. počtem zaměstnanců, kteří v dané firmě pracují. Zatímco v nejmenších firmách o velikosti do 10 zaměstnanců se nějakého pracovně orientovaného vzdělávání účastnilo 39 % osob, ve firmách

z kategorie 20–49 zaměstnanců a vyšších to byla více než polovina pracujících. Na zaměstnance větších a velkých firem připadá také průměrně vyšší počet absolvovaných vzdělávacích aktivit, což se odráží také v celkovém počtu hodin absolvovaného vzdělávání, ve kterém je mezi účastníky vzdělávání z nejmenších a největších firem rozdíl více než 13 hodin ročně. Vztah velikosti firmy i ekonomického odvětví, ve kterém daný ekonomický subjekt působí, je, společně s kontextem vzdělávacích politik firem, podrobně rozebrán v publikaci ČSÚ [Vzdělávání zaměstnaných osob 2015](#), která vychází z výstupů šetření CVTS. V této publikaci jsou též zevrubně rozebrány náklady firem na vzdělávání, které svým zaměstnancům poskytují. Šetření AES, které se věnuje stejné oblasti, ovšem nikoli optikou ekonomických subjektů, ale přímo vzdělávajících se osob, umožňuje zachytit také ostatní formy neformálního vzdělávání, než jen ty poskytované zaměstnavatelem. Je však nutné říci, že v oblasti pracovně orientovaného neformálního vzdělávání není podíl takovýchto vzdělávacích aktivit nikterak vysoký, naopak téměř veškeré vzdělávání, které pracující realizují z pracovních důvodů, je do značné míry podporováno (obvykle také přímo iniciováno) zaměstnavatelem. Pouze 2 % zaměstnanců v šetření uvedla, že se účastnila nějakého pracovně orientovaného neformálního vzdělávání mimo placenou pracovní dobu a pouze 1 % se takového vzdělávání účastnilo bez finanční podpory zaměstnavatele, přičemž nelze říci, že by se pro jednotlivé zaměstnance situace významně lišila v závislosti na ekonomickém odvětví, postavení v zaměstnání či velikosti ekonomického subjektu, ve kterém působí. Podíváme-li se na stejnou situaci optikou všech pracovně orientovaných aktivit neformálního vzdělávání pracujících, lze konstatovat, že pouze 10 % z nich bylo realizováno mimo placenou pracovní dobu a 9 % nebylo hrazeno zaměstnavatelem. Tyto vzdělávací aktivity, realizované především na vlastní časové a finanční náklady vzdělávaného představují pestrou paletu (zejména) kurzů, mezi kterými převažují (z 28 %) jazykové kurzy, následované vzděláváním v oblasti zdravotnictví (17 %), služeb (14 %) či ICT (7 %). Obecně však lze říci, že hovoříme-li v kontextu dat šetření AES o vzdělávání pracujících, realizovaném z pracovních důvodů, odehrává se toto vzdělávání v pracovní době účastníků a je plně či z velké části hrazeno zaměstnavatelem.

Od výše uvedeného se poté odvíjí také nejčastější důvody, které účastníci vzdělávání uvádí jako zdůvodnění svého zapojení do konkrétních pracovně orientovaných vzdělávacích aktivit. Mezi zaměstnanci, kteří tvoří většinu ekonomicky aktivní pracovní síly, jako hlavní důvod účasti převažuje to, že absolvování vzdělávání bylo vyžadováno zaměstnavatelem. V takových případech se z naprosté většiny (82 %) jedná o pracovní školení, méně často (v 10 %, resp. 7 %) pak o kurzy či workshopy a semináře. Ze třetiny tvoří tyto „zaměstnavatelem vymíněné“ aktivity školení v oblasti služeb, ve kterém jednoznačně převažují školení o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci a školení z oblasti Převravních služeb a spojů. Významně, téměř jednou pětinou (19 %) jsou zastoupena také školení z oblasti Obchodu, administrativy a práva, následované (17 %) školeními v oblasti Techniky, výroby a stavebnictví, kde jsou nejčastěji „z povinnosti“ absolvována školení v oblasti Inženýrství a strojírenství. Menší část mezi aktivitami, u nichž byl důvodem k zapojení požadavek zaměstnavatele, poté tvoří vzdělávání v oblasti Informačních a komunikačních technologií (10 %) a Zdravotnictví (8 %). Tato nařízená povinnost k účasti ve vzdělávání se týká zaměstnanců většiny kategorií, nicméně je mírně nižší mezi vysokoškolsky vzdělanými osobami a těmi, působícími spíše v nemanuálních, nerutinních pracovních pozicích.

Pozitivním jevem však jistě je, že u většiny svých pracovně orientovaných vzdělávacích aktivit účastníci jako velmi častý důvod uvádějí také motivaci k lepšímu výkonu svého zaměstnání, zlepšení kariérních vyhlídek či snížení pravděpodobnosti ztráty zaměstnání. Tedy důvody spojené se snahou o získání výhodnějšího postavení v současném zaměstnání či obecněji na trhu práce. S tím souvisí také snaha o získání oficiální certifikace potvrzující vzděláváním (nově) nabyté schopnosti. Kromě těchto důvodů pak roli hraje také obecný zájem o probírané téma, reprezentovaný především důvody, jako jsou prohloubení znalostí a dovedností v oblasti zájmu či získání znalostí a dovedností užitečných v každodenním životě, které (spolu)motivují k účasti v pětině až čtvrtině vzdělávacích aktivit. Tyto faktory hrají přitom významnější roli v pracovně orientovaném vzdělávání podnikatelů, u kterých lze předpokládat častější průnik pracovního a mimopracovního života. Celkový přehled důvodů však do značné míry naplňuje předpoklad účasti v pracovním vzdělávání především v takovém případě, je-li iniciováno (či přímo vyžadováno) zaměstnavatelem či obecněji vnějšími okolnostmi.





**Tabulka č. 2: Důvody účasti v pracovně orientovaných aktivitách neformálního vzdělávání (18–69 let)**

%

důvody účasti v pracovně orientovaném neformálním vzdělávání	pracovně orientované aktivity				
	celkem	dle ekonomického postavení			
		pracující	z pracujících		nezaměstnaní
			zaměstnanci	podnikatelé	
vykonávat lépe svou práci	62	63	61	79	40
účast byla vyžadována zaměstnavatelem	61	62	68	16	46
prohloubit znalosti/dovednosti v oblasti, která mě zajímá	30	29	27	51	26
přizpůsobit se organiz. a/či technolog. změnám v práci	26	27	27	23	10
musel/a jsem se účastnit kvůli zákonným požadavkům	24	24	24	22	19
zlepšit kariérní vyhlídky	22	22	22	21	32
snížit pravděpodobnost ztráty zaměstnání	22	22	24	11	8
získat znalosti/dovednosti užitečné v každodenním životě	20	20	19	27	27
získat certifikát	18	18	17	29	27
zlepšit vyhlídky na získání nebo změnu práce	8	7	7	5	40
potkat nové lidi, pro zábavu	5	5	4	8	17
začít své vlastní podnikání	1	1	1	3	3
dělat lépe dobrovolnickou práci	1	1	1	1	3
zdravotní důvody	<1	<1	<1	<1	<1
žádný z výše uvedených důvodů	<1	<1	<1	<1	<1

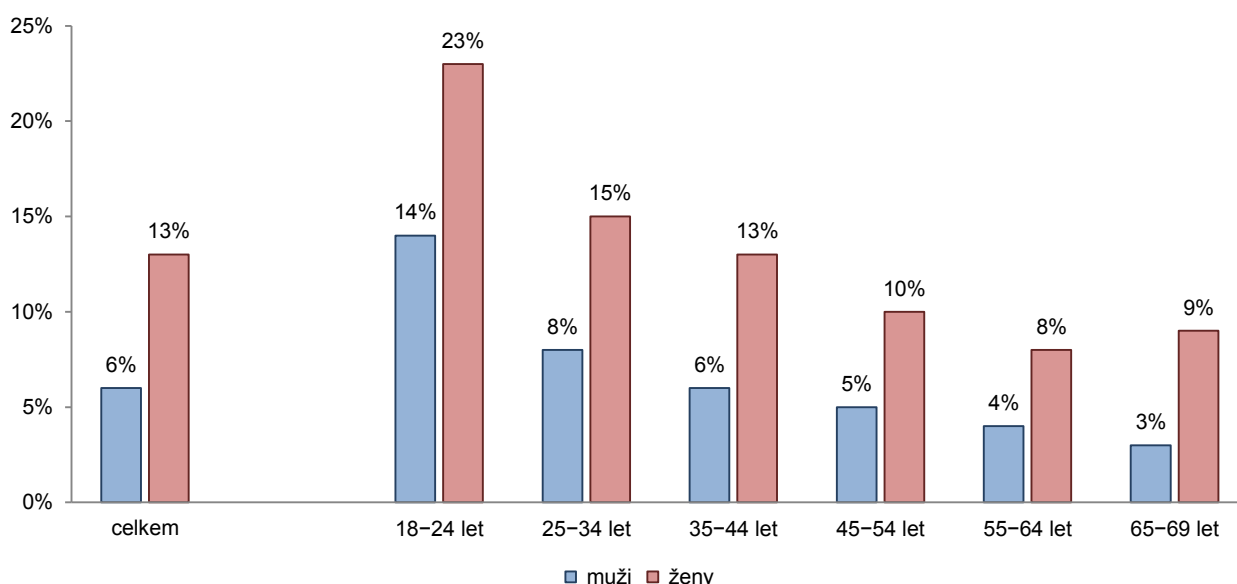
Pozn.: upozornění na nižší spolehlivost údajů v kategorii nezaměstnaných z důvodu nízkého počtu pozorování

Zdroj: AES 2016, ČSÚ

## Mimopracovně orientované neformální vzdělávání

Vedle profesně vzdělávacích aktivit, které byly předmětem předchozí podkapitoly, zůstává početná skupina vzdělávacích aktivit realizovaných převážně z mimopracovních a soukromých důvodů. Mezi takové vzdělávání byly v rámci šetření AES řazeny vzdělávací aktivity, které, dle vyjádření respondentů, směřovaly zejména k osvojování znalostí a dovedností využitelných především při mimopracovních (zájmových či volnočasových) činnostech. Vzdělávání pro soukromý (mimopracovní) život však tvoří relativně malou část celku neformálního vzdělávání. Z celkového objemu realizovaných aktivit neformálního vzdělávání jich pouze 14 % bylo motivováno mimopracovně. Nějakého takového vzdělávání se ve sledovaném období účastnil pouze každý desátý ze sledované věkové skupiny 18–69 let, přičemž výrazně vyšší byl zájem o toto vzdělávání u žen (13 %) než u mužů, kterých se takto vzdělávalo pouze 6 % (podrobněji viz [graf č. 18](#)). Na rozdíl od pracovně orientovaného vzdělávání, kde se účast odvíjí především od postavení na trhu práce, je zapojení do mimopracovního vzdělávání mnohem spíše otázkou věku, resp. disponibilního volného času, pohlaví a místa bydliště. Tyto faktory přitom ovlivňují spíše samotné zapojení se do volnočasových vzdělávacích aktivit než jejich následnou délku trvání, na kterou nemají natolik zásadní vliv.

**Graf č. 24: Účast v mimopracovně orientovaném neformálním vzdělávání dle věkových skupin a pohlaví**

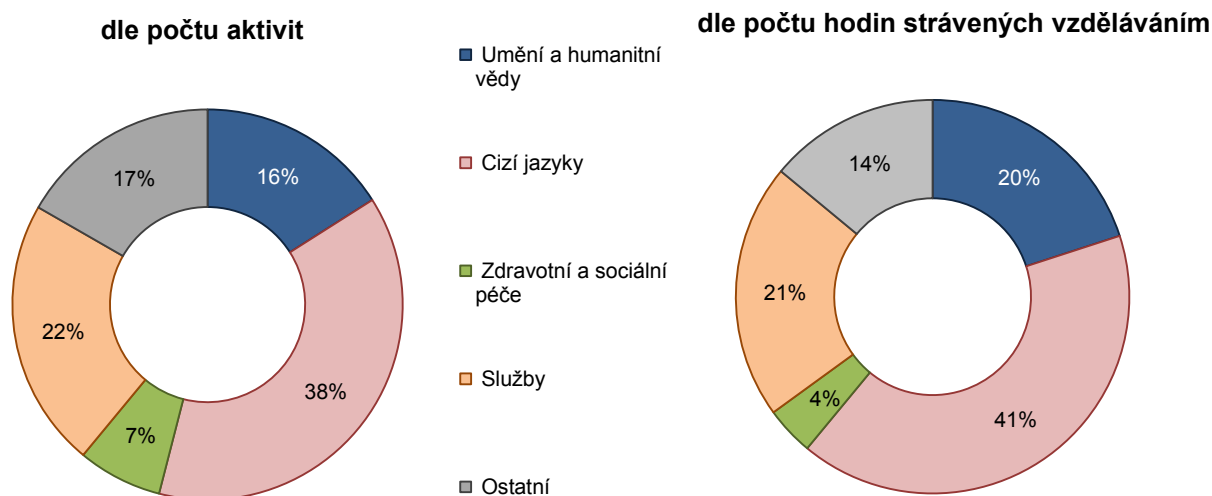


Zdroj: AES 2016, ČSÚ

S výjimkou nejmladší sledované věkové kategorie se ženy ve všech životních fázích zapojují do mimopracovně orientovaných vzdělávacích aktivit dvakrát či dokonce ještě vícekrát častěji než muži. Stejně tak je jejich zapojení o něco méně závislé na věku. Obecně nejvíce se do volnočasových vzdělávacích aktivit zapojují studenti, kterých nějaké vzdělávání z této kategorie absolvovala i přes souběh s probíhajícím formálním vzděláváním čtvrtina (25 %). I zde svou účastí převažují studentky (29 %) nad studenty mužského pohlaví (22 %). Ještě vyšší disproporce v účasti je poté patrná mezi starobními důchodci mladšími 70 let, kdy se z mužů mimopracovně vzdělávala jen 3 %, zatímco stejně aktivních důchodkyň bylo téměř 10 %. Ženy jsou však v mimopracovně orientovaném vzdělávání dvakrát aktivnější také v produktivním věku, kdy si ve sledovaném období našlo čas na mimopracovní vzdělávání 12 % pracujících žen, oproti 6 % pracujících mužů. Jak je patrné z [grafu č. 18](#) a [grafu č. 19](#), pro ženy je také mnohem obvyklejší – zejména ve výše kvalifikovaných skupinách, kombinovat mimopracovně orientované neformální vzdělávání se vzdělávacími aktivitami, které absolvují v práci (resp. z pracovních důvodů).

Z hlediska absolvovaných aktivit odpovídají mimopracovně orientované aktivity neformálního vzdělávání obvyklé představě „tradičního“ volnočasového vzdělávání.

**Graf č. 25: Struktura aktivit mimopracovně orientovaného neformálního vzdělávání dle oborů vzdělávání ISCED-F (18–69 let)**



Pozn.: kategorie Ostatní zahrnuje v pořadí od nejčastěji zastoupených (dle počtu aktivit) následující kategorie: Obchod, administrativa a právo, Informační a komunikační technologie, Všeobecné vzdělávání, Společenské vědy, Žurnalistika a informační vědy, Technika, výroba a stavebnictví, Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství, Vzdělávání a výchova, Přírodní vědy, matematika a statistika.

Zdroj: AES 2016, ČSÚ

Obdobně jako v případě pracovně orientovaného vzdělávání představují významnou část mimopracovně orientovaného vzdělávání kurzy či soukromé lekce cizích jazyků, kterých se ve sledovaném období 12 měsíců účastnila z mimopracovních důvodů 4 % populace ve věku 18–69 let (a např. více než každý desátý student). Další frekventovaná oblast sdružuje pod souhrnným názvem Služby rozmanitou kategorii vzdělávacích aktivit. Nejčastěji je zde zastoupeno vzdělávání v oblasti sportu (9 %), následované vzděláváním spadajícím do kategorie Přepravní služby a spoje (7 %), které z naprosté většiny zahrnují kurzy pro získání řidičského oprávnění (či zdokonalení řidičských schopností). Dále zde však lze nalézt také kurzy vaření (resp. hotelnictví, restaurátérství apod. – 2 %) či vzdělávání z oblasti bezpečnostních služeb (2 %), zahrnující kurzy sebeobrany, hasičského výcviku, střelby apod. Třetí nejobsáhlejší kategorii mimopracovního neformálního vzdělávání představuje Umění a humanitní vědy, ve které – po vyjmutí cizích jazyků, které tato kategorie v širším členění zahrnuje – převažují výtvarné kurzy (4 %), vzdělávání v oblasti uměleckých řemesel (5 %) či hudební a taneční kurzy (6 %). V oblasti Zdravotní a sociální péče jsou poté nejčastěji zastoupeny vzdělávací aktivity z oblasti Terapie a rehabilitace, Alternativní medicíny či Péče o děti a mládež.

K takto nastíněné podobě volnočasového vzdělávání se poté váže také délka trvání těchto vzdělávacích aktivit, která je značně variabilní, ale z velké části zahrnuje dlouhotrvající kurzy, jejichž výsledkem je, že mimopracovně orientovaným vzděláváním jeho účastníci tráví průměrně dvakrát více času, než vzděláváním pracovním (54 hodin ročně vs. 28 hodin ročně). Také důvody účasti odpovídají požadovanému zhodnocení do vzdělávání investovaného času – lidé se nejčastěji účastní jiného než pracovního vzdělávání z důvodu prohloubení znalostí a dovedností v oblasti, která je zajímavá (tento důvod byl deklarován u více než 73 % aktivit), následovaným snahou získat znalosti a dovednosti užitečné v každodenním životě (44 %) a společenskou motivací, resp. zájmem potkat nové lidi či se zabavit (41 %). Ostatní důvody (jejichž výčet odpovídá těm uvedeným v [tabulce č. 2](#)) jsou zastoupeny spíše minoritně s výjimkou snahy o získání certifikátu, která byla jedním z důvodů účasti ve více než 17 % mimopracovně orientovaných aktivit (přičemž se jednalo o pestrý mix vzdělávacích aktivit s převahou jazykových kurzů a vzdělávání v oblasti dopravy či sportu).

Poskytovatelem vzdělávání byla přibližně v polovině případů vzdělávací instituce poskytující převážně neformální vzdělávání (tj. např. jazyková škola, autoškola, taneční škola apod.), následovaná ve více než čtvrtině případů jednotlivcem (soukromou osobou, např. lektorem poskytujícím soukromé lekce). Přibližně desetinu mimopracovně orientovaných vzdělávacích aktivit pak účastníci absolvovali prostřednictvím formální vzdělávací instituce (např. vysoká škola poskytující kurzy univerzity třetího věku apod.).

Co se týče hrazení nákladů za toto vzdělávání, na rozdíl od pracovně orientovaného vzdělávání, které je v naprosté většině případů hrazeno zaměstnavatelem, museli účastníci volnočasových aktivit hradit toto vzdělávání z vlastních zdrojů. Příspěvek zaměstnavatele (ať už v plné či částečné výši nákladů na vzdělávání) se týkal pouze zanedbatelného množství (přibližně 4 %) volnočasových vzdělávacích aktivit. Průměrné osobní náklady hrazené účastníkem mimopracovně orientovaného vzdělávání za jeho vzdělávací aktivity v předchozích 12 měsících představovaly přibližně 5 600 Kč, přičemž významně klesaly s věkem. Zatímco mladší osoby z věkové kategorie 18–24 vydávaly za své volnočasové vzdělávání až 7 400 Kč ročně a výše nákladů u osob v produktivním věku stále ještě převyšovala průměr, ve věkové kategorii 55–64 let hradili účastníci mimopracovně orientovaného neformálního vzdělávání průměrně 3 600 Kč ročně a v nejstarší sledované věkové kategorii 65–69 let již „jen“ 2 800 Kč. Tomuto přehledu odpovídá rozdělení nákladů dle obvyklého ekonomického postavení, kdy se studenti účastní téměř třikrát nákladnějšího mimopracovně orientovaného neformálního vzdělávání (7 500 Kč) než starobní důchodci do věku 69 let (2 800 Kč).



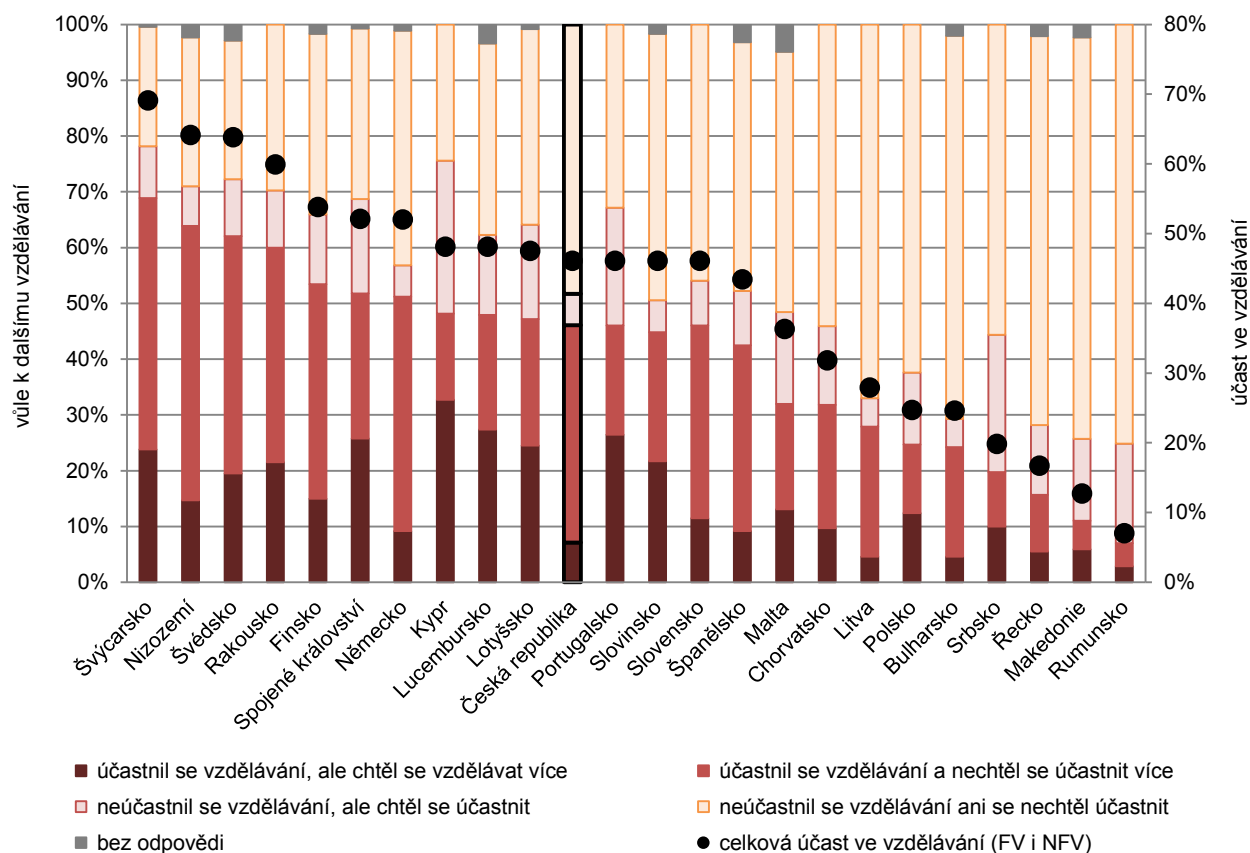
## Přístupy a postoje k dalšímu vzdělávání

Jak je zřejmé z předchozích kapitol věnujících se formálnímu a neformálnímu vzdělávání, zapojení dospělých do dalšího vzdělávání je kombinací celé řady ekonomických, institucionálních, kulturních i sociálních faktorů, které ovlivňují postoje populace k dalšímu vzdělávání. Kromě ekonomické vyspělosti země a s ní související životní úrovně obyvatelstva hraje roli kvalita institucionálního a legislativního prostředí či struktura institucí, které nabízejí další vzdělávání a kvalita a dostupnost jimi nabízených programů. V situaci, kdy je velká část dalšího vzdělávání realizována v úzké vazbě na konkrétní profesi a/či z popudu zaměstnavatele, jsou zásadní vnitřní i vnější stimuly podněcující vzdělávání pracovní síly, jako je podoba trhu práce, struktura ekonomiky, technická náročnost produkce či míra zavádění inovací v podnikové sféře. Významnou roli hraje míra angažovanosti státu či regionálních institucí v zajišťování přístupu obyvatel k dalšímu vzdělávání a to, nakolik jsou veřejné instituce schopné zapojit do vzdělávání znevýhodněné skupiny obyvatelstva (např. nezaměstnané, nízkokvalifikované, sociálně vyloučené či starší osoby).

Kombinace těchto faktorů se společně s kulturou a tradicí daného prostředí odráží v postojích lidí, kteří buď považují další vzdělávání za nezbytnou součást své kariéry i osobního života, nebo v něm vidí spíše časový a finanční náklad, někdy i ušlý zisk s nejistým přínosem do budoucna.

Celkové zapojení populace do dalšího (formálního i neformálního) vzdělávání, jako i vůli k účasti či k rozšíření dosavadního zapojení do vzdělávání shrnuje v mezinárodním srovnání [graf č. 26](#).

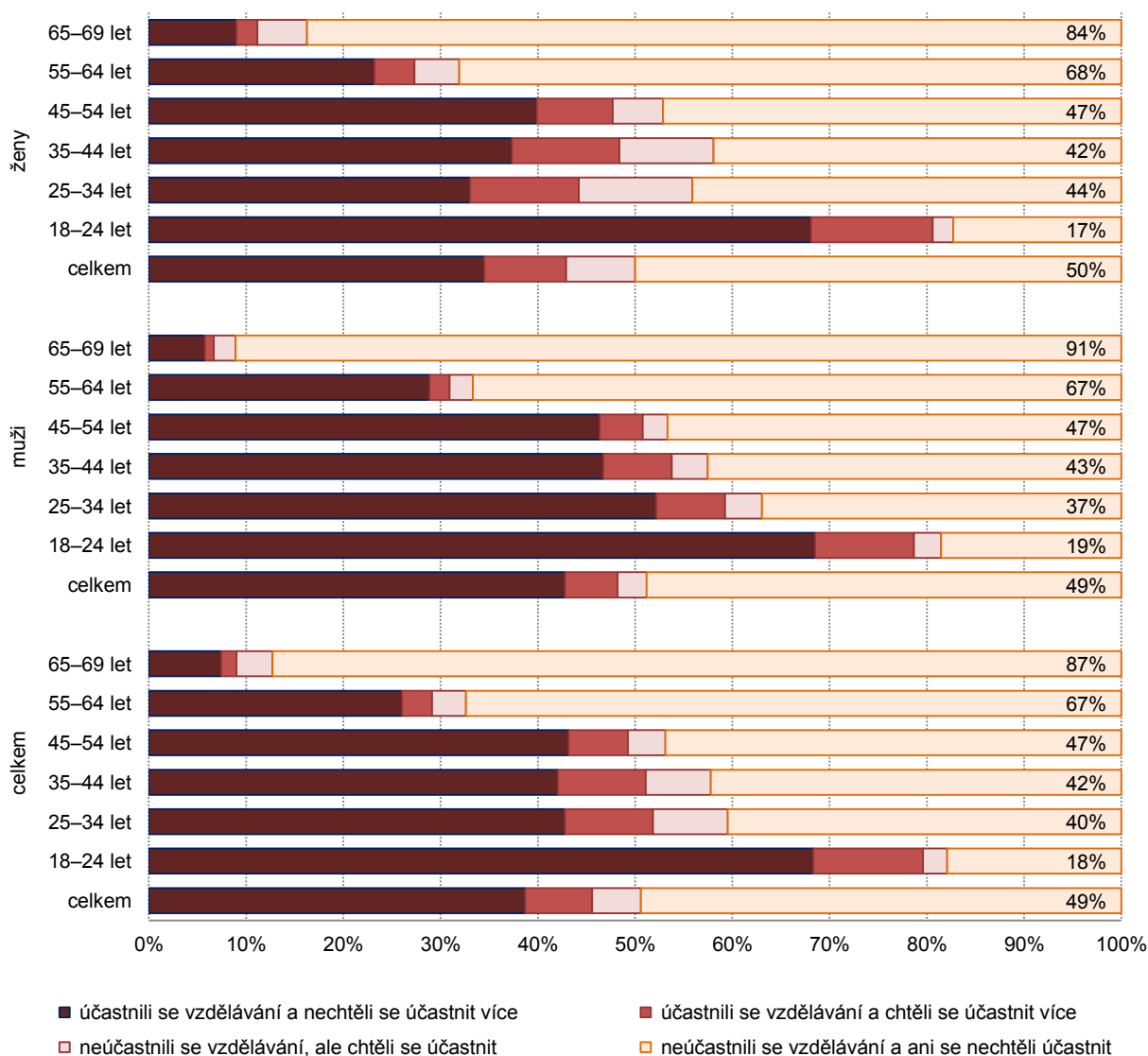
**Graf č. 26: Zapojení do vzdělávání a vůle k (dalšímu) zapojení do vzdělávání (25–64 let) – mezinárodní srovnání**



Zdroj: AES 2016, Eurostat

Je zřejmé, že v celkovém zapojení dospělých do vzdělávání patří mezi vedoucí země Švýcarsko, Nizozemí, Rakousko a severské země jako jsou Švédsko, Norsko a Finsko. Všechny tyto státy dosahují vysoké účasti jak ve formálním, tak neformálním vzdělávání a zdá se, že průběžné vzdělávání se v nich stalo součástí běžného života většiny občanů. Na vysoké zapojení populace do dalšího vzdělávání zde má vliv zejména flexibilita a individualizace vzdělávacích programů, dobré fungování institucí působících v dalším vzdělávání a (s výjimkou Švýcarska) významná angažovanost státu v této oblasti. Ve Švýcarsku jsou naopak veškeré řídicí procesy ve vzdělávání silně decentralizované, což ovšem v kulturním kontextu přináší samostatnost a odpovědnost v rozhodování a také velkou různorodost v nabídce vzdělávacích příležitostí. V podmínkách vysoké materiální úrovně jednotlivců i podniků a dostatku finančních zdrojů ve veřejné správě toto schéma umožňuje Švýcarsku i bez výrazných státních zásahů a aplikace stimulačních nástrojů dosahovat vysoké účasti v dalším vzdělávání. Česká republika z pohledu účasti v dalším vzdělávání vykazuje průměrnou úroveň, přičemž v kontextu podobně postavených států je zajímavý zejména její poměrně nízký potenciál dalšího vzdělávání, resp. vůle jejích občanů k vyššímu zapojení do vzdělávání (reprezentovaný nízkým podílem osob, které by rády svou dosavadní účast ve vzdělávání rozšířily, či by se do nějakého vzdělávání zapojily).

**Graf č. 27: Zapojení do vzdělávání a vůle k (dalšímu) zapojení do vzdělávání dle pohlaví a věkových kategorií**



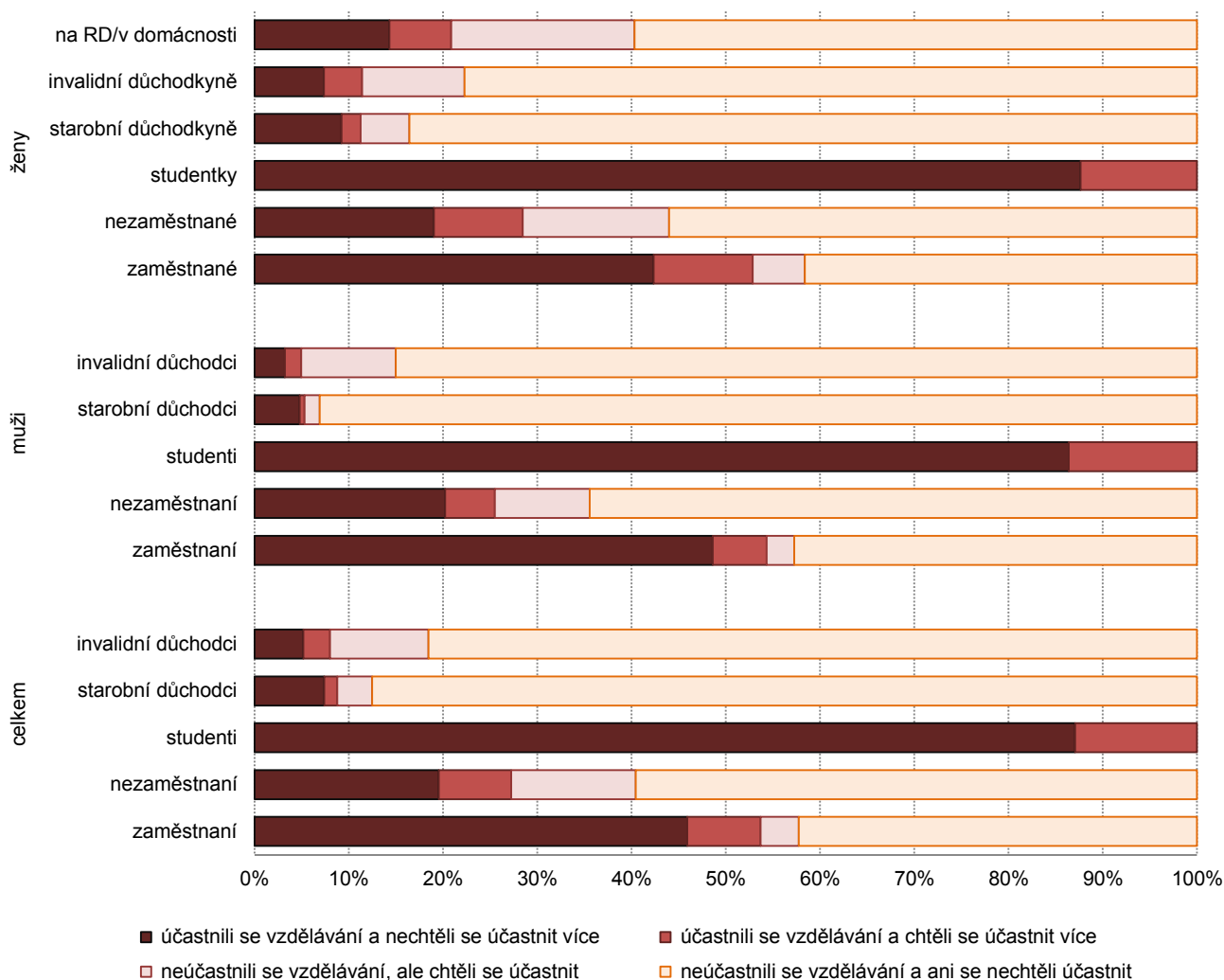
Zdroj: AES 2016, ČSÚ



V České republice se v daném období účastnilo dalšího vzdělávání 46 % osob ze sledované populace ve věku 18–69 let, přičemž zcela jasně převažovala účast v neformálním vzdělávání. Pro velkou většinu, celkem 39 % osob, bylo jejich zapojení do vzdělávání dostačující, vůli k dalšímu rozšíření svých vzdělávacích aktivit uvedlo pouze 7 % účastníků vzdělávání. 54 % osob ve věku 18–69 let se tedy ve sledovaném období formálního ani neformálního vzdělávání neúčastnilo, přičemž většina z nich, představující 49 % osob populace ve věku 18–69 let, uvedla, že se žádného vzdělávání ani účastnit nechtěla. Zbývajících 7 % osob vyjádřilo vůli ke vzdělávání, do kterého se však z nějakých důvodů nezapojilo. Pro zásadní většinu osob (88 %), žijících na území České republiky tedy bylo jejich dosavadní zapojení do vzdělávání – včetně nízké či nulové účasti v dalším vzdělávání – dostačující.

Nelze říci, že by absolutně platil předpoklad, že společně s vyšší účastí v dalším vzdělávání dochází k saturaci vzdělávacích potřeb a s tím i k nižší potřebě dalšího zapojení do vzdělávání. Naopak relativně nejčastěji by rozsah svého vzdělávání rozšířili lidé, kteří se v posledních 12 měsících účastnili hned několika vzdělávacích aktivit, dále vysokoškoláci, jejichž účast v dalším vzdělávání je nejvyšší, a lidé v mladším a středním věku (18–44 let). Dosavadní míru svého zapojení naopak častěji nemají potřebu rozšiřovat lidé s nižší kvalifikací, starší osoby a ti, kteří se účastnili pouze jedné vzdělávací aktivity, k jejímž absolvování byli navíc často donuceni vnějšími okolnostmi (zaměstnavatelem, zákonem).

**Graf č. 28: Zapojení do vzdělávání a vůle k (dalšímu) zapojení do vzdělávání dle pohlaví a ekonomického postavení**



Pozn.: RD = rodičovská dovolená. Nedostatek pozorování v kategorii muži v domácnosti, na mateřské či rodičovské dovolené.  
Zdroj: AES 2016, ČSÚ

Ve všech věkových kategoriích také častěji vyjadřují vůli účastnit se více vzdělávacích aktivit (ať už se v předchozím sledovaném období do nějakého vzdělávání zapojily, či nikoli) ženy. Muži, kteří dosahují vyšší účasti v (neformálním) vzdělávání než ženy, obecně méně deklarují vůli účastnit se vzdělávání nad rámec toho, které již absolvovali, příp. účastnit se vůbec nějakého vzdělávání v případě, že se do žádných vzdělávacích aktivit ve sledovaném období nezapojili.

Z pohledu obvyklého ekonomického postavení lze říci, že nejvyšší vůli k dalšímu zapojení mezi těmi, kteří se žádného vzdělávání neúčastnili, vyjádřili nezaměstnaní, ženy v domácnosti a na mateřské či rodičovské dovolené a lidé v invalidním důchodu. Jedná se o skupiny osob, které své vzdělávání, včetně toho kariérně orientovaného, musí obvykle iniciovat samy, přičemž jejich zapojení je komplikováno vnějšími bariérami, jako jsou zdravotní problémy, nedostatek času z důvodu péče o člena rodiny či nedostatek financí. Zajímavé je také srovnání penzistů (do věku 69 let) dle pohlaví, ze kterého je zřejmé, že ženy – důchodkyně se nejen více účastní (zejména neformálního) vzdělávání, ale jejich zájem o vzdělávání je (dle obecné úrovně deklarace) celkově vyšší. Celkově je však úroveň zapojení do vzdělávání jak mezi starobními, tak mezi invalidními důchodci poměrně nízká.

**Tabulka č. 3: Důvody nezapojení se do (dalších) vzdělávacích aktivit dle účasti v dalším vzdělávání (18–69 let)**

%

důvody neúčasti v (dalším) vzdělávání	nejdůležitější důvod			možnost uvést více důvodů (součet převyšuje 100 %)		
	celkem	dle účasti ve formálním či neformálním vzdělávání v předchozích 12 měsících		celkem	dle účasti ve formálním či neformálním vzdělávání v předchozích 12 měsících	
		účastnili se	neúčastnili se		účastnili se	neúčastnili se
nepotřebuji další vzdělávání	68	62	73	68	62	73
osobní důvody (např. nedostatek času)	11	15	7	16	21	11
rodinné povinnosti	6	5	7	8	8	9
cena - vzdělávání bylo příliš drahé	3	5	2	5	7	4
nevyhovující čas konání výuky	3	4	1	5	8	3
zdravotní důvody	2	1	4	3	1	4
nebyla k dispozici vhodná vzdělávací aktivita	2	2	1	2	3	2
nedostatek podpory zaměstnavatele či veřejných/státních institucí	1	1	1	2	2	1
důvody spojené s věkem	1	0	1	1	1	2
nesplňoval/a jsem nezbytné (kvalifikační) předpoklady	1	1	1	1	1	1
vzdálenost	1	1	1	2	3	2
nemám přístup k počítači či internetu potřebným pro vzdělávání	<1	<1	<1	<1	<1	<1
špatná zkušenost s předchozím vzděláváním	<1	<1	<1	<1	<1	<1
žádný z výše uvedených důvodů	2	2	2	2	2	2

Zdroj: AES 2016, ČSÚ





Nejčastěji uváděným důvodem, proč se přibližně 88 %<sup>22</sup> dospělých osob nechťelo dále či vůbec vzdělávat, bylo přesvědčení, že další vzdělávání (nad rámec toho, které již v minulosti absolvovali) nepotřebují a jejich stávající úroveň vzdělání je dostatečná. Tímto způsobem svou situaci v otázce dalšího vzdělávání se vnímá celých 68 % osob ve sledované populaci. Zaměříme-li se pouze na ty, kteří se žádným způsobem nevzdělávali, můžeme konstatovat, že v populaci osob ve věku 18–69 let v ČR se přibližně 40 % z nich nezajímá o standardizované (formální či neformální) vzdělávání, a to ani aktivním (nevzdělávali se), ani pasivním způsobem (jsou přesvědčeni, že nepotřebují další vzdělávání, nemají další vzdělanostní aspirace). Mírně nadproporčně jsou zde zastoupeny zejména osoby ve vyšším věku (starší 55 let), nejčastěji ve starobním důchodu a osoby s nižším vzděláním (střední vzdělání bez maturity či základní), nicméně osoby s tímto postojem nalézáme ve všech věkových i vzdělanostních kategoriích.

Pomineme-li přesvědčení o dostatečnosti získané úrovně vzdělání (odpověď „nepotřebuji další vzdělávání“), které je však do jisté míry možné chápat také jako nezáměr o (další) vzdělávání, je nejčastější bariérou v účasti v dalším vzdělávání, či důvodem, proč se lidé do vzdělávání nezapojují více, nedostatek času. Ať už z důvodu vytížení rodinnými povinnostmi, nevyhovující dobou konání vzdělávacích aktivit či z jiných osobních důvodů. Ostatní typy bariér v přístupu k dalšímu vzdělávání (zdravotní důvody, vzdálenost, nedostatek vzdělávacích příležitostí, vzdělávání považováno za příliš nákladné apod.) hrají roli již pouze velmi okrajově a vztahují se zejména ke specifickým skupinám obyvatelstva, pro které však mohou představovat vážné překážky a příčiny toho, proč se i přes deklarovaný zájem nedokáží do vzdělávání (více) zapojit. Obecně lze však z přehledu nejčastěji uváděných důvodů nezapojení se (více) do vzdělávání uvedených v [tabulce č. 3](#) vyvodit, že vliv „vnějších“ bariér přístupu ve vzdělávání je v ČR poměrně nízký.

Je tak možné konstatovat, že zapojení do dalšího vzdělávání a motivace k rozšiřování zapojení do vzdělávání spočívá v České republice zejména v osobní motivaci a obecnějším postoji ke vzdělávání, především pak v hodnotě, která je vzdělávání přikládána. To reflektují též nejčastější důvody (další) neúčasti ve vzdělávání – přesvědčení o dostatečnosti dosaženého vzdělání a/či nedostatek času. Časové vytížení může být pro řadu lidí významným důvodem k neúčasti v dalším vzdělávání, zároveň však do jisté míry odráží prioritu, která je vzdělávání obecně v životě přikládána. Tento stav, kdy se v České republice odpovědnost za vzdělávání v dospělosti dělí především mezi zaměstnavatele (potažmo úřad práce) a vlastní iniciativu jedince, však v situaci, kdy vzdělání není oceňováno všemi (vzdělanostními) skupinami stejně, vede často spíše k reprodukci nerovností ustavených formálním systémem prvotního vzdělávání než k jejich narovnání. V podmínkách, kdy je většina vzdělávání orientována pracovní, probíhá během pracovní doby a je tudíž vázaná k postavení na trhu práce, dochází dle očekávání k nerovnoměrné účasti pracujících, nezaměstnaných a ekonomicky neaktivních osob. U osob, kterým na další vzdělávání neposkytne čas a finance zaměstnavatel a/či které samy v dalším vzdělávání nevidí přidanou hodnotu, je pak zapojení do dalšího vzdělávání značně obtížné.

---

<sup>22</sup> z toho 39 % v předchozích 12 měsících absolvovalo nějaké vzdělávání, 48 % se ani prostřednictvím formálních ani neformálních vzdělávacích aktivit nevzdělávalo

## Shrnutí

**Formální vzdělávání** představuje ve srovnání s neformálním vzděláváním a informálním učením<sup>23</sup> nejméně častý typ vzdělávání v dospělosti. Ve sledovaném období jednoho roku se formálního vzdělávání účastnilo 9 % osob ve věku 18–69 let, mezi kterými jasně dominovali studenti počátečního vzdělávání.

Mezi osobami ve věku 25–64 let se **formálního vzdělávání** v České republice účastní již jen 3 % osob. V mezinárodním srovnání zemí Evropské unie je tato hodnota jasně podprůměrná, nacházíme se mezi čtyřmi státy s nejnižším zapojením dospělých do formálního vzdělávání.

Ve srovnání s rokem 2011 došlo k poklesu počtu (“starších”) studentů **formálního vzdělávání** jak na středoškolské, tak vysokoškolské úrovni, což potvrzují též administrativní údaje MŠMT. Ve středoškolském vzdělávání ubývá “starších” studentů zejména v nástavbovém studiu (především v počtech vyučených, usilujících o získání maturitního vysvědčení), na vysokých školách je úbytek “starších” studentů nejpatrnější na úrovni bakalářského studia.

Do **formálního vzdělávání**, ve kterém převažuje mezi dospělými účast ve vzdělávacích programech terciárního stupně, se u nás zapojují především vysoce motivovaní jedinci, usilující o zvýšení kvalifikace, resp. svého stupně nejvyššího dosaženého vzdělání a rozšíření svých znalostí a dovedností. Opětovné zapojení osob, které v počátečním vzdělávání dosáhly nejvýše základního vzdělání, je minimální.

Alespoň jednu aktivitu **neformálního vzdělávání** absolvovalo v České republice ve sledovaném období 40 % dospělých ve věku 18–69 let. Od roku 2011 tato hodnota vzrostla o 8 procentních bodů, přičemž nárůst byl patrnější u mužů (+ 13 p. b.) než u žen (+ 6 p. b.). Podíl účastníků neformálního vzdělávání v České republice je přibližně na úrovni evropského průměru, oproti jiným státům však Češi tráví vzděláváním nejméně času ze sledovaných zemí – účastní se menšího počtu vzdělávacích aktivit s kratší dobou trvání.

Výrazná většina aktivit **neformálního vzdělávání** (86 %, u mužů dokonce 91 %) souvisí s pracovním životem a je motivována získáním lepších kvalifikačních předpokladů pro výkon profese, zvýšením pracovní výkonnosti či zlepšením postavení na trhu práce. Ve sledované skupině 18–69 let se nějakého pracovní orientovaného vzdělávání účastnilo 38 % mužů, ale jen 29 % žen. Ženy se naopak častěji účastní mimopracovní, tj. soukromě orientovaného vzdělávání (13 % žen oproti 6 % mužů).

Účast v **neformálním vzdělávání** vzrůstá společně s narůstajícím stupněm nejvyššího dosaženého vzdělávání, což reflektují i rozdíly v účasti mezi odlišně kvalifikovanými skupinami. U žen je vliv nejvyššího dosaženého vzdělání silnější než u mužů: míra zapojení vysokoškolaček (61 %) je až pětkrát vyšší, než zapojení žen se základním vzděláním (12 %) a více než dvakrát vyšší než účast vyučených (26 %). Lze říci, že rozsah dalšího vzdělávání v dospělosti je u nás do značné míry podmíněn úrovní vzdělání dosaženého v počátečním formálním vzdělávání.

Z pracujících se do **pracovní orientovaného neformálního vzdělávání** zapojil téměř každý druhý (48 %), přičemž pouze zanedbatelný podíl zaměstnanců se účastnil pracovní orientovaného vzdělávání mimo placenou pracovní dobu či bez finanční podpory zaměstnavatele. Obecně tak lze říci, že velká většina neformálního vzdělávání v České republice je realizována v pracovní době a na popud zaměstnavatele, zaměstnanci u téměř 70 % svých pracovní orientovaných aktivit neformálního vzdělávání uvedli, že účast v daném vzdělávání vyžadoval jejich zaměstnavatel.

---

<sup>23</sup> Informální učení zahrnuje institucionálně neorganizované záměrné získávání poznatků, dovedností a znalostí. Respondent musel vyvinout cílenou snahu něco nového se naučit a podniknout pro to záměrné kroky.



Aktivity **mimopracovně orientovaného neformálního vzdělávání** mnohem častěji vyhledávají ženy. Zájem o toto vzdělávání projevil 13 % z nich, oproti 6 % mužů. Mimo to se zapojení do mimopracovního (volnočasového) vzdělávání významným způsobem odvíjí také od věku, vzdělání a místa bydliště. Mezi studenty absolvoval nějakou nepracovně zaměřenou aktivitu neformálního vzdělávání každý čtvrtý, účast byla vysoká také v důchodovém věku – mezi muži se sice takto vzdělávala jen 3 % důchodců mladších 70 let, stejně aktivních důchodkyň však bylo téměř 10 %. Za své volnočasové neformální vzdělávání účastníci vydali přibližně 5 600 Kč, přičemž náklady výrazně klesaly s věkem – studenti se účastnili téměř třikrát nákladnějšího vzdělávání (7 500 Kč) než důchodci (2 800 Kč).

Celkové **zapojení do dalšího (formálního a/nebo neformálního) vzdělávání** v České republice dosáhlo mezi osobami ve věku 25–64 let 46 %. Nadpoloviční většina osob (64 %) se ve sledovaném období žádného vzdělávání neúčastnila, protože považovala své dosavadní vzdělání za dostatečné. V mezinárodním srovnání je v České republice patrný poměrně nízký potenciál dalšího vzdělávání, reprezentovaný nízkým podílem osob, které by rády svou dosavadní účast ve vzdělávání rozšířily.

Nelze zcela potvrdit předpoklad, že společně s vyšší účastí v **dalším vzdělávání** dochází k saturaci vzdělávacích potřeb a s tím nižší potřebě dalšího zapojení do vzdělávání. Naopak relativně nejčastěji by se rády více vzdělávaly vysokoškolsky vzdělané osoby a ti, kteří se účastní neformálního vzdělávání. Dosavadní míru svého zapojení naopak častěji nemají potřebu rozšiřovat lidé s nižší kvalifikací, starší osoby a ti, kteří se účastnili pouze jedné vzdělávací aktivity, k jejímuž absolvování byli navíc často donuceni vnějšími okolnostmi (zaměstnavatelem, zákonem).

Na základě nejčastějších důvodů, kterými lidé svou neúčast v **dalším vzdělávání** odůvodňují, mezi kterými dominuje přesvědčení, že další vzdělávání nepotřebují, příp. na něj nemají dost času, lze odvodit absenci vnějších bariér k dalšímu vzdělávání v České republice. Pokud není účast ve vzdělávání přímo vyžadována vnějšími okolnostmi (např. zákonem či zaměstnavatelem), rozhoduje o zapojení do dalšího vzdělávání zejména osobní motivace a hodnota, kterou jedinci na individuální rovině vzdělávání přikládají. To však v situaci, kdy vzdělanostní aspirace vycházejí zejména z úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání získaného v rámci počátečního vzdělávání a s tím souvisejícího kvalifikačního postavení na trhu práce, často vede spíše k reprodukci vzdělanostních nerovností ustavených systémem formálního vzdělávání než k jejich zmírnění prostřednictvím dalšího vzdělávání.